

Ludo Krivý

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ NOVINY

Ročník 28
16/2013
27. apríl 2013

Cena 0,50 €

ZALOŽIL EUDOVÍT ŠTÚR 1. AUGUSTA 1845

VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

DEJINY SÚ PREDMETOM
POLITICKÉHO ZÁUJMU
Strana 4.

POUČENIE Z KRÍZY
NA CYPRE A V EÚ
Strana 5.

NA MAPE NESLOBODY
NESMÚ BYŤ BIELE MIESTA
Strana 6.

KAM SA STRATILI
SLOVÁCI V MAĎARSKU?
Strana 8.

PRVÝ A POSLEDNÝ
SLOVENSKÝ GENERÁL
Strana 10.

SLOVO O SLOVENSKU

Tieto noviny vyšli 27. 4. 2013 – presne stotridsať rokov minulo, čo uhorský snem v roku 1883 prijal zákon o úžere. Neprimerane veľkým úrokom sa venovala jurisdikcia monarchie už dávno, posledne v roku 1877, keď štát povolil úrok osem percent ročne, teraz bol však prísne normatívny, s vyvodzovaním dôsledkov za porušenie – vysoké peňažné tresty a rok väzenia – a zákon musel obecný hlásnik každý rok prečítať pred celou dedinou v jazyku, ktorým sa v obci prevažne hovorilo. Iniciovali ho roľníci, lebo úžera najviac postihovala ich – po neúrodnom roku museli kupovať osivo a sadivo na nehorázne, až tridsaťpercentné úroky. Podobne to bolo v krčmách s tým, že keď gazda nemal na pálenku a borg rástol, vzal si krčmár za asistencie drábov poslednú kravičku živiacu sedliakove deti.

Dnes je miera úrokov v nebankových „požičovniach“ šesťdesiat až sedemdesiat percent ročne!

Za dvadsať rokov našej samostatnosti sa urobilo pár zákonných úprav, aby sa úžera obmedzila, žiaľ, opatrenia úžerníkov sú dôvtipnejšie a okamžite – na biednom stave sa máločo zmenilo. Na prelome tisícročí bolo na Slovensku asi päťdesiat nebankových domov, asi tridsať z nich zbankrotovalo, majitelia sú možno vo väzení, ale ich majetok je v podstate nedotknutý, poprepisovaný na mená ich potomkov a frajeriek. Keď sa úžerníci dostali do konkurzu, našlo sa po nich priemerne päť percent imania, ktorým sa dala zmierniť strata klientov. V prípade Horizontu práve dostávajú za stotisíc korún vkladu deväťdesiatpäť eur, ak všetko zdokumentovali a ohlásili na políciu. Pyramidy sú však už nemoderné, zarába sa na požičiavani – bežný je úrok štyri až päť percent mesačne, čo je šesťdesiat až sedemdesiat percent ročne! Kto nemá na splácanie, príde o strechu. Výber „bánk“ je veľký – svedectvo, že sa im darí.

Stotridsať rokov po tom, čo uhorský parlament prijal zákon o úžere.

Ján ČOMAJ

R - 2013019

**NEOGRAFIA
MARTIN**
www.neografia.sk

ISSN 0862-8823
9 770862 882007

Zo zahraničného vysielania slovenského rozhlasu vyžaruje do sveta pozitívna energia

Milujem Slovensko, cítim sa tu ako doma

Dušan D. KERNÝ – Foto: archív SNN

Zahraničné vysielanie Slovenského rozhlasu, dnes RTVS, má dvadsať rokov. V známej obrátenej pyramíde si to pripomenuli zakladajúci i terajší pracovníci dnes šesťjazyčného zahraničného vysielania. Ako prvá sa však ozvala do sveta slovenčina krajskej redakcie. Kľúčová osobnosť tejto redakcie Ingrid Slaninková je dobre známa aj matičnej a krajskej verejnosti doslova po celom svete.

Vysielanie sa širilo od územia Austrálie a južnej Ázie, Severnej a Južnej Ameriky, Afriky, Ruska, Číny, Japonska, a samozrejme Európy do roku 2011 pomocou krátkych vln, dnes najmä satelitom a internetom. Pani I. Slaninková vošla do povedomia matičnej verejnosti aj svojim zanieteným prístupom k jednej z najväčších akcií u krajanov vlni na západnej Ukrajine, v Zakarpatskej Ukrajine za účasti vedenia MS.

■ GRATULÁCIE ZO SVETA

Gratulácie sa hrnuli doslova zo všetkých končín sveta – počnúc argentínskym Rozariom až po ruský Novočerkask či ukrajinský Simferopol, tamojší poslucháč dokonca spomína na slovenských vojakov počas druhej svetovej vojny a u nich v rodine sa hovorilo, ako veľmi sa svojou kultúrnosťou líšia od ostatných cudzích vojsk, najmä nemeckých, rumunských a maďarských. O neoceniteľnej službe RSI sa zmieňoval vo svojom podakovaní prezident I. Gašparovič. Podpredseda vlády a minister zahraničných vecí M. Lajčák ocenil veľkú dôležitosť zahraničného vysielania, osobitne krajského, pretože Slováci sú dnes po celom svete, je to globálny fakt. Úloha zahraničného vysielania, úloha Radio Slovakia International, ktoré vysielá v šiestich jazykoch, je nezastupiteľná, zdôraznil to v pozdrave minister kultúry M. Maďarič.

Z atmosféry slávnostného a zároveň rodinného stretnutia vyžarovalo množstvo pozitívnej energie, bol to vyslovený zážitok sledovať prezentácie práce tak slovenských, ako aj zahraničných redaktorov. Niektorí prišli

Budova Slovenského rozhlasu v Bratislave.

z Rakúska, iní až z Nového Zélandu, na vysielaní do zahraničia sa podieľa aj kolegyňa z Rumunska. A je dobré vidieť, ako Slovenky a Slováci po boku s inými vynikajúco zvládajú jazyky a naša výslovnosť im vošla do krvi.

■ SEBAVEDOME O SLOVENSKU

Mimoriadnu dôležitosť Radio Slovakia International pre slovenskú diplomáciu nezdôrazňoval iba minister zahraničných vecí, vyzdvihol ju aj predseda Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí, viacnásobný veľvyslanec

(Ruská federácia, Srbská republika) Igor Furdík, ako aj veľvyslanec SR v Španielskom kráľovstve Ján Škoda. Šéfdramaturgička RSI Mária Mikušová zdôraznila, že dnes už pre zahraničie hovoríme o novom sebavedomom Slovensku a nie o nejakej časti spochybňovanej východnej Európy.

Výsledky RSI v tom, ako oboznamuje verejnosť vo svete s dianím na Slovensku, sú veľmi dobré, archívy redakcie svedčia o tisíckach ohlasov na rozličné vysielania – za jeden rok až zo sto tridsiatich štátov sveta. V počte

jazykov, v ktorých sa vysielá, drží slovenské RSI krok s rozhlasmi väčších susedných štátov. Veľmi živý ohlas má vysielanie v ruštine, kde dnes pracujú len slovenskí občania, ale všetci pochádzajú z rôznych častí Ruskej federácie alebo z Bieloruska. Mimoriadny ohlas tohto vysielania nesvedčí o nejakej „východnej“ orientácii RSI, ale práve naopak – o čoraz silnejšiu „západnej“ orientácii poslucháčov v rôznych ruskojazyčných oblastiach bývalého ZSSR. Niekde dokonca na podnet tohto vysielania usporiadali osobitné miestne vedomostné súťaže o Slovensku. Španielske vysielanie má taký ohlas, že ho preberá a šíri aj jedna rozhlasová stanica v americkom štáte Florida, ruské vysielanie zasa šíri jedna stanica v Španielsku.

■ SME IM BLIŽŠÍ

Slávnosť dvadsiateho výročia RSI pozoruhodne a živo predstavila napríklad nemecké vysielanie – pre prítomné publikum to predviedli dvaja rodení Rakúšania – v takrečeno perfektnej slovenčine. Na otázku prečo tu robíte, prečo tu žijete, znela v dokonalej slovenčine jednoduchá odpoveď: „Lebo sa tu cítim ako doma, naturel na Slovensku je mi bližšie ako v oblasti pri švajčiarskych hraniciach, odkiaľ pochádzam.“ Mimoriadny rešpekt a uznanie a úprimný potlesk vyvolalo vystúpenie dnes francúzskeho diplomata, predtým dlhoročného pracovníka RSI: „Slovensko je malá krajina, a preto je vysielanie RSI veľmi dôležité, Slovensko potrebuje, aby sa o ňom vedelo, potrebuje propagáciu a ja som tu preto, že milujem túto krajinu, milujem Slovensko.“

3 OTÁZKY PRE:

Jaroslava REZNÍKA staršieho, spisovateľa a matičiara

Spisovatelia budú administratívni bezdomovci

• Viacerí literáti zo Spolku slovenských spisovateľov (SSS) sa ozvali v súvislosti s rozhodnutiami profesionálneho vedenia spolku o budove na Laurinskej ulici v Bratislave. Čo sa vlastne stalo?

Spisovateľské organizácie sa dostali do platobnej neschopnosti a nemôžu napríklad splácať energetické náklady. Túto platobnú neschopnosť už aj využíva istá firma, ktorá chce lukratívnu budovu získať do svojho vlastníctva. Keďže s priamym predajom hneď a teraz by to bolo nemožné, zvolila sa na začiatok cesta celoplošného prenájmu. No na takéto kroky ani vrcholoví predstavitelia SSS nemajú právo. Preto sa časť spisova-

teľov vzbúrila a chce pri riešení situácie pomôcť.

• Boli ste svojho času prvým ponovembrovým predsedom Spolku slovenských spisovateľov. Bolo vtedy možné, aby niekto začal kupčiť s majetkom všetkých literátov?

Už vtedy, v prvých troch rokoch po novembri 1989 sa začali rozhladať špekulanti, no neuspeli. Tak ako vtedy i teraz záleží len a len na charakteroch ľudí, ktorým sa z času na čas, ale vždy len dočasne dostane právomoc rozhodovania. Nie, za mňa sa nič také nemohlo stať. Je zaujímavé, že všetky kšefty, ako napríklad predaj budovy na Ulici Boženy Němcovej i krádeže peňazí z banky na

sľasňované šeky, sa udiali až po mojom odchode z funkcie.

• Budú mať slovenskí spisovatelia nejaký domov, ktorý znamená ruky, na ktorých smieš plakať?

Nie. Ak o tú budovu prideme, v priebehu pár rokov zaniknú aj spisovateľské organizácie. Spisovatelia budú administratívni bezdomovci. Vieme, že literatúru nerobia spolky a domovy, lebo tvorba je záležitosť výsostne individuálna až intímna, kým sa dostane k čitateľovi. Ale aj čizmári, krajčíri a kováči mali kedysi svoje cechy. Iste vedeli prečo.

Roman KALISKÝ-HRONSKÝ
Foto: Maroš M. BANČEJ

V SNN 17/2013
SI PREČÍTATE

■ Zápas Matice slovenskej o slovenskú identitu a štátnosť 1990-1993
■ Historik Anton Hrnko: Národ si zaslúži poznať vlastné dejiny
■ Pokračuje seriál o ťažkých osudoch slovenských generálov

Pri digitalizácii kultúrneho dedičstva Slovenska je v hre vyše štyristo miliónov eur Obrovský balík peňazí je príliš veľké lákadlo

Roman KALISKÝ-HRONSKÝ - Foto: www.infolib.sk

Súkromná firma konzorcium TMG (Tender Media Group) žaluje štát pre porušenie zmluvy na digitalizáciu kultúrneho dedičstva. Zmluvu zrušil bývalý minister kultúry Daniel Krajcer. Pred ním ju podpísal s konzorciom jeho predchodca Marek Maďarič vo svojom prvom funkčnom období v rezorte kultúry. Po opätovnom zvolení do funkcie M. Maďarič zmluvu s konzorciom TMG obnovil. Daniel Krajcer teraz pre to žaluje ministerstvo kultúry. Ministerstvo zasa žaluje neznámeho páchatela pre stratu doručky o výpovedi zmluvy s konzorciom TMG.

Vyzerá to na pohľad zamotane až zložito, ale v podstate je to jednoduché. Ide o obrovské peniaze, ktoré slovenská kultúra má na digitalizáciu dostať od Európskej únie v rámci systému OPIS (Operačný program informatizácie spoločnosti) v celkovej konečnej sume vyše 400 miliónov eur. Každý jeden artefakt, písomná či iná kultúrna pamiatka musí byť zachytená v elektronickej podobe a uložená do archívu svetového kultúrneho dedičstva ako odkaz o kultúrnej vyspelosti ľudského druhu pre budúce generácie. Dobrá správa je, že orgány EÚ podľa toho, ako nám prispeli na zachovanie kultúrneho dedičstva, zjavne aj Slováci považujú za príslušníkov vyspelej civilizácie...

■ NÁROČNÁ PRÁCA

Kým politické a podnikateľské špičky sa v súvislosti s digitalizáciou

kultúrneho dedičstva naháňajú po súdoch, reálny výkon založený na tvrdej práci prebieha v konkrétnych kultúrnych inštitúciách. Treba pripomenúť, že tento proces okrem iného aj poskytuje pracovné príležitosti pre stovky ľudí. Ako vyzerá priebeh procesu digitalizácie priamo v praxi? Odpovedala nám riaditeľka Archívu Matice slovenskej Vlasta Bellová: „Veľmi nás teší, že s Maticou slovenskou bola začiatkom roka podpísaná zmluva o využití nenávratných finančných prostriedkov z fondov Európskej únie. Cieľom nášho projektu Digitálny archív Matice slovenskej je zdigitalizovať takmer 420 000 vzácných archívnych dokumentov k dejinám Matice slovenskej, ale aj knižných, múzejných a galerijných objektov, vrátane auditívnych a audiovizuálnych pamiatok zo Slovenska a od našich krajanov zo zahraničia. Už od decembra minulého

roka organizujeme činnosti v rámci realizácie projektu. Pripravujeme priestory, zabezpečujeme verejné obstarávanie spojené s technickým vybavením priestorov a so službami pre spustenie digitalizačného procesu. Od začiatku prác pravidelne komunikujeme so zástupcami Sprostredkovateľského orgánu rezortu kultúry, ktorému podávame týždenné a mesačné správy o priebehu procesu.“

■ OHROZUJÚ DOTÁCIE

Slovenská kultúrna verejnosť môže len dúfať, že spory politických predstaviteľov nebudú v konečnom dôsledku znamenať, že orgány Európskej únie kvôli nim napokon zastavia prívod financií pre začatý proces digitalizácie, ktorý je najväčším nehmotným projektom v dejinách novodobej slovenskej kultúry. Ak by sa stalo, že slovenská kultúra o túto investíciu príde, aký

odkaz by sme zanechali našim potomkom?! Takú hanbu si slovenská kultúra naozaj nezaslúži!

Generálna riaditeľka NOC Jana Kresáková: „Sprístupňovanie kultúrneho dedičstva v digitálnej podobe patrí medzi jednu z kľúčových úloh Národného osvetového centra od roku 2012. Dá sa povedať, že NOC je kľúčový realizátor v polohe sprístupňovania už zdigitalizovaných kultúrnych a umeleckých artefaktov pre odbornú, ale aj najširšiu verejnosť. Prakticky to znamená úzku spoluprácu s inštitúciami, akými sú Národná knižnica, Matica slovenská, SNG a mnohé ďalšie, a to vrátane metodologickej pomoci. Vytvorením zodpovedajúcich podmienok v našej organizácii pokračujeme podľa harmonogramu tak, aby sme termín spustenia projektu v roku 2015 dodržali, povedala nám generálna riaditeľka NOC Jana Kresáková.“

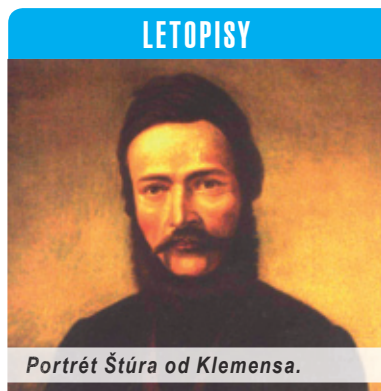
Paleta a talent Jozefa B. Klemensa a Petra M. Bohúňa pozdvihovali národné hnutie Výtvarné umenie v službách národnej ustanovizne

Rastislav MOLDA – Foto: archív SNN

Už od začiatku pôsobenia Matice slovenskej bola s jej aktivitami úzko spätá umelecká činnosť. Medzi zakladajúcich členov Matice nepatrili iba umelci, ktorí na prezentáciu svojho talentu potrebovali atrament a pero, ale i takí, ktorí museli mať plátno a farby. K tým treba na prvé miesto zaradiť akademických maliarov Jozefa Božetecha Klemensa a Petra Michala Bohúňa.

Klemens svoj umelecký talent preukázal už pri zakladaní Matice slovenskej, keďže je autorom maticného znaku. Na základe jeho návrhu bola taktiež pred prvým valným zhromaždením Matice slovenskej 3. augusta 1863 postavená i slávobrána, pri ktorej v Turčianskom Sv. Martine víťali biskupa Štefana Moysesu. S Maticou úzko spolupracoval počas celého obdobia pôsobenia, čoho výsledkom sú i portréty významných osobností, ako aj ilustrácie pre maticný Letopis. Klemens bol tiež aktívnym členom matematicko-prirodneho odboru Matice slovenskej a do zbierky maticného múzea získal významné archeologické pamiatky. K jeho aktívnej matickej činnosti prispelo aj to, že od roku 1863 pôsobil na katolíckom gymnáziu v Banskej Bystrici, kde vyučoval matematiku, zemepis a kreslenie. Vďaka tomu bol v úzkom kontakte s bystrickými maticiarimi. Okrem iného je Klemens autorom oltárnych obrazov Vierozvestcovia sv. Cyril a Metod, ktoré sú

v rímskokatolíckych kostoloch v Mojti, Dohňanoch, Detve. Inšpiračným zdrojom tohto obrazu bola socha slovanských apoštolov umiestnená v Týnskom chráme v Prahe.

Portrét Štúra od Klemensa.

■ MATIČNÝ KONKURZ

Len čo Matica začala sidiť v novej budove, bolo potrebné obrazmi zaradiť i Národnú svetlicu – miestnosť, kde sa každoročne usporadúvali val-

né zhromaždenia, zasadnutia výboru a kde sa uskutočnili i divadelné predstavenia. Keďže poprední predstavitelia Matice boli lojálni voči panovníckemu dvoru, rozhodli sa vypísať verejnú súťaž na zhotovenie obrazov Františka Jozefa I. a jeho manželky Alžbety. Súbeh uverejnili Pešťbudínke vedomosti v roku 1865 v čísle 86. Inzerát oslovil oravského rodáka Petra Michala Bohúňa, ktorý sa ešte pred revolúciou prezentoval sériou slovenských ľudových krojov (ako napr. Slováci z Veľkej Vsi, Važca, Lučivnej, Družba a družica z dolnej Oravy, Bača a hájnik spod Oravského zámku, Slováci z hornej Oravy), na ktorej pokračoval aj po potlačení revolúcie. Najmä od začiatku 50. rokov 19. storočia bola jeho tvorba veľmi úzko spätá so slovenským národným hnutím – vytvoril portréty viacerých jeho popredných predstaviteľov a tiež príslušníkov meštianstva. Prostredníctvom umeleckej štylizácie na obrazoch minimalizoval stavovské rozdiely medzi slovenským meštian-

stvom, zemianstvom i strednou šľachtou a aj týmto spôsobom upevňoval národnú identitu formujúceho sa nového stredného stavu.

■ UMELCOVE PREDSTAVY

Na spomínaný súbeh listom zareagoval Bohúň už 6. novembra 1865, keď vedeniu Matice slovenskej ponúkol svoje služby. Matica si nakoniec zvolila práve Bohúňa, čomu sa sám autor tešil a už 10. marca nasledujúceho roka odpovedal listom a ponúkol bližšie informácie a svoju predstavu o stvárnení panovníka i cene obrazu. Navrhoval znázorniť cisára v „prírodzenej veľkosti“, ako i s „bočnými vecmi jako: Korunou, architektúrou atď.“. Cenu diela určil na 100 zlatých. Taktiež informoval Maticu o tom, že obrazy bude maľovať vo svojom súčasnom mieste pobytu v obci Lipník pri Bialej (v súčasnosti časť mesta Bielsko-Biala). Obrazy plánoval priniesť do Turčianskeho Sv. Martina sám. Vedenie Matice zaujímal i názor samotného predsedu, a tak už

14. marca 1866 Bohúňov list poslali biskupovi Moysesovi. Ten s odpoveďou neotálal a odoslal ju už 20. marca. Moyses síce nepoznal Bohúňa osobne a ani jeho tvorbu, ale napriek tomu ho podporil a súhlasil s veľkým formátom obrazov i s cenou. Petrovi Michalovi Bohúňovi tak už nič nestálo v ceste namaľovať pre Maticu prvé obrazy, na ktorých pracoval počas leta a jesene 1866. S hotovými dielami sa do sídla Matice vybral v prvej polovici novembra, ziaľ po ceste ochorel, a tak do Turčianskeho Sv. Martina dorazili obrazy bez svojho autora. Ten poslal listom vedeniu Matice podrobné informácie, ako sa starať o diela. Taktiež prisľúbil, že do Matice príde na jar budúceho roka. Aj napriek nesmiernej usilovnosti a umeleckému talentu nedokázali Bohúň ani Klemens mobilizovať ďalšie generácie maliarov na prospech národného hnutia. Príčin bolo viacerých – osobné, spoločenské, politické – a v neposlednom rade i nedostatok kapitálu a mecenášov v umení.

VŠIMLI SME SI

Novinky v našich peňaženkách

Európa bola mladá krásna bohynia. Jej krásu zlákala aj samotného Dia. Napokon, netreba sa vracieť až do čias antiky. Stačí navštíviť niektoré z popredných európskych múzeí, či siahnúť do knižnice a začítať sa. Moderný Európan by mal z času na čas zabúsiť aj na stránky európskych inštitúcií, kde je možnosť dozvedieť sa veľa o mnohom, čo sa nás vlastne denne dotýka. Na webových stránkach Európskej centrálnej banky sme napríklad objavili informáciu o tom, že druhého mája, teda už o niekoľko dní, sa do európskeho finančného obehu v štátoch eurozóny dostane nová, vlastne – staronová bankovka. Bude mať nominálnu hodnotu päť eur. Mario Draghi, prezident Európskej centrálnej banky, predstavil novú päťeurovú bankovku osobne. Stalo sa tak v Archeologickom múzeu vo Frankfurte nad Mohanom. Nová bankovka je prvá z takzvanej novej série s názvom po námí spomínanej bohyni Európe. Jej presná predloha spočíva na jednej z antických váz v múzeu Louvre v Paríži. Na novej bankovke sa tvár Európy stala jedným z mnohých bezpečnostných prvkov. Keďže doterajšia „päťeurovka“ bola podľa zistení Európskej centrálnej banky častým

cieľom falšovateľov, jej mladšia sestra dostala bezpečnostných prvkov oveľa viac.

Starosti o bezpečnosť meny eurozóny nie sú prehnaté. Počet odhalených falzifikátov ročne dosahuje šesťmiestne cifry a napríklad vlni ich z obehu stiahli vyše pol milióna kusov za spolu 26 miliónov eur. V pomere k počtu pravých eurových bankoviek v obehu je našťastie počet falzifikátov stále veľmi nízky. Predošlý polrok bolo v peňaženkách, pokladniciach, trezoroch či šuplíkoch takmer 15 miliárd bankoviek. Dôležité je tiež zavedenie nahmatateľných rozpoznávacích znakov pre zrakovu postihnutých občanov Európy.

Občania Slovenska nemusia však podliehať obavám, že by sa mali rýchlo zbaviť starých verzii eurobankoviek v hodnote 5 eur. Tie budú platiť ako oficiálne platidlo ešte niekoľko rokov. Okrem toho aj zavedenie nových verzii do obehu jednotlivých krajín Európy bude trvať veľa rokov, odhad je najmenej päť. Ak však o niekoľko dní niekde pri platení naraz dostanete do ruky bankovku, ktorú nepoznáte, bude to práve nová Európa. V prvých dňoch či týždňoch sa určite stane zberateľskou raritou. Európska centrálna banka postupne novým dizajnom vybaví aj zvyšných šesť papierových platiel. Tie doterajšie sa budú z obehu stahovať postupne a bez toho, aby to obyvatelia eurozóny museli špeciálne riešiť.

Ivan BROŽÍK

V súčasnosti treba dôkladne očistiť pamäť národa Spolupráca Matice slovenskej a ÚPN

Predseda Matice slovenskej Marián Tkáč sa začiatkom apríla stretol s novým predsedom Správnej rady Ústavu pamäti národa Andrejom Krajňákom. Obe inštitúcie spája uchovávanie pamäti národa. Matica slovenská vníma túto svoju úlohu veľmi zodpovedne – musí byť strážkyňou budovania vlastenectva mladých ľudí, musí rozvíjať tie najlepšie duchovné a národné tradície. Obaja vyjadrili nádej, že Ústavu pamäti národa sa podarí pri zachovaní všetkých dobrých doterajších smerovaní rozvinúť jeho hlavné poslanie – očistiť pamäť národa od negatívnych nánosov totalit, a tým podporiť obrodu celej slovenskej spoločnosti. Matica slovenská a Ústav pamäti národa by chceli v budúcom roku pripraviť spoločnú publikáciu, ktorá by zvýraznila osobné hrdinstvá Slovákov v období totalit.

Text a foto: Peter MULÍK
Rozhovor s novým riaditeľom ÚPN čítajte na 6. strane tohto vydania SNN.

Predseda Matice (vľavo) a nový šéf Ústavu pamäti národa.

Ako kvalitne usporiadať štát

Roman MICHELKO

V posledných rokoch sa zdá, ako by sa celá politika redukovala len na ekonomiku. Politické debaty, ktoré počúvame, sa stále točia len okolo daní, odvodov, podnikateľského prostredia, reformy zdravotného či dôchodkového systému, investičných stimulov a podobne. Do istej miery je to aj logické – žijeme v čase najväčšej ekonomickej krízy od 30. rokov dvadsiateho storočia, ale v podstate tým len riešime dôsledok, nie príčinu. Preto si treba položiť otázku – ako mohlo k takémuto stavu vôbec dôjsť? Zároveň sa však treba aj pýtať, či systém, ktorý generuje takéto ekonomické nerovnováhy, nie je potrebné zásadne politicky reformovať.

Každý, čo len trochu roz-

mýšľajúci človek chápe, že systém tak, ako je nastavený dnes, teda s absolútnym fetišom nedotknuteľnosti súkromného vlastníctva, bez ohľadu na legitímnosť jeho nadobudnutia, s ignoranciou či prehliadaním sociálnej kohézie spoločnosti, v ktorej odmeňovanie za zásluhy je extrémne vychýlené na jednu stranu, je dlhodobo neudržateľný. V takejto situácii je teda snaha zmeniť ho namieste a aktivity vedúce k jeho zmene úplne legitímne.

Zároveň však musíme konštatovať, že bola trestuhodne premrhaná príležitosť politicky nastoliť tieto témy a aj ich riešiť pre fatálne zlyhanie organizátorov protestov, ktoré spontánne vypukli, keď sa preválila kauza Gorila. Jediným chabým po-

zostatkom Gorily je tak nakoniec zrušenie poslaneckej imunity, čo je veľmi slabý výsledok obrovského občianskeho vzopätia, ktoré sa zrejme tak skoro opakovať nebude. Je veľmi smutné, že sa

KOMENTÁR

nedosiahli aj iné požiadavky demonštrantov, ktoré mohli nabúrať či erodovať štát, ktorý je riadený zo stranických centrál – a tie si už dávno odvykli načúvať hlasom svojich voličov aj niekedy inokedy než tesne pred voľbami.

Jedna z realistických požiadaviek vtedajších demonštrantov bolo aj sfunkčnenie inštitútu referenda. Inak povedané, ak by sa kvórum na jeho platnosť znížilo zo súčasných nedosiah-

nuteľných 50 na 30 percent, inštitút referenda by sa mohol stať skutočne funkčným. Dnes, ako vieme, takéto aktivity nemajú politickú podporu, pretože, logicky, akýkoľvek inštitút priamej demokracie oberá politikov o časť ich moci. Pokiaľ viem, dnes sa neuvažuje o posilnení prvkov priamej demokracie. Maximálne sa uvažuje o posilnení petičného práva v tom zmysle, že petícia 100 000 občanov by mohla mať aj formu zákonodarnej iniciatívy.

Ďalšou veľkou témou týchto dní je zmena volebného systému. Tu však chcem zdôrazniť, že mechanický prechod na väčšinový volebný systém rozhodne nie je samospasiteľný. Práve naopak, vo svojej podstate ešte viac vedie k posilneniu dominancie dvoch antagonistických blokov a rozhodne nie je garanciou toho, že poslancami sa stanú len rešpektované osobnosti. Tento systém síce umožňuje zvoliť aj osobnosti mimo stranického spektra, rozhodne však neeliminuje vplyv stranických sekretariátov na poslancov. Čo by naopak stálo za

úvahu, je zavedenie absolútnej váhy preferenčných hlasov a zaradenie takzvaných negatívnych hlasov. Tie by mohli prelomiť rozhodnutie stranických sekretariátov a o reálnom poradí poslancov by potom skutočne rozhodovali ich voliči. Aj vďaka tomu by vytlačenie skompromitovaných a presluhujúcich politikov bolo oveľa jednoduchšie. Zároveň by politici na vlastnej koži pocítili, že sa minimálne v rovnakej miere ako stranickým sekretariátom musia zodpovedať aj svojim voličom.

O tom, že občianske znechutenie nad súčasným politickým systémom rýchlo narastá, niet pochýb. Nakoniec, veľmi plasticky sa to prejavilo v susednom Česku, kde počas volieb 2012 prebehla takzvaná krúžkovacia revolúcia. Len vďaka nej sa napríklad podarilo z politiky dostať extrémne nepopulárneho politika ODS Ivana Langera. Bol to prvý, ale nie posledný krok na ceste k emancipácii občana. Verím teda, že aj slovenská spoločnosť precitne a bude tlačíť aj na reformu politického systému.

Smutnohra na nekomunikáciu

Ivan BROŽÍK

Táto poznámka vznikla v deň pohrebu bývalej „Železnej lady“ vo Veľkej Británii. Vôbec nie je o nej a iba čiastočne sa týka pochovávaní. V našom prípade nádejí všetkých tých, ktorí na Slovensku nemajú prácu a chcú pracovať. Smutný bol totiž deň mimoriadneho rokovania parlamentu Slovenskej republiky pre tých, ktorí žijú bez zmyslu. Zákonodarný zbor si vzal na mušku nezamestnanosť. Opozícia sa potrebovala pri tejto príležitosti vyrečniť ku všetkému, k samotnej šanci zamestnať na Slovensku viac ľudí však najmenej. Vládna väčšina asi nepotrebovala nič, pomohla hlasmi svojich poslancov schôdzu otvoriť, a to bolo tak všetko

z jej strany k téme. Tradičné a úprimne dobré body zbieral iba Igor Matovič, ktorý konštatoval, že v takej dôležitej téme, akou je práca a obživa, by sa politici mali prestať hrať so svojimi ve-

POZNÁMKA

dierkami na svojich piesočkoch bez ohľadu na to, ako sa sami vznešene nazývajú v skratkách svojich, čoraz viac množiacich sa politických strán. Ibaže – parlamentného „šasa“ už chronicky okrem bulváru nikto nepočúva. Ak má novinár poslať medzi ľud posolstvo o tom, čo teda bude v najbližšom období s priemerne pätnásťpercentnou a vyššou nezamestnanosťou, nemá to

ako urobiť, aj keby veľmi chcel. Väčšina sa tvári prekvapene, ak opozícia tvrdí, že má päť konkrétnych bodov na riešenie, a opozícia je zas prekvapená, že väčšina o nich nevie. Táto smutnohra na nekomunikáciu je však viac ako trápna. Ako sa asi na druhý deň môžu pozrieť do svojich zrkadiel všetci tí, ktorí z takej dôležitej témy urobili iba frašku tak ako zo všetkého dôležitého – teda pre nás voličov – už predtým?

Páni a panie poslankyne už by naozaj mohli prestať so svojimi chorobne neukojenými politickými ambíciami a ašpiráciami, so svojím stranickým egoizmom či s exhibicionizmom a v konečnom dôsledku aj s parazitizmom

na štátnom rozpočte, teda na nás všetkých. Lebo si čoskoro občania začnú myslieť, že títo nie sú o nič lepší ako tí pred nimi do prevratu. To by bola tragédia pre Slovensko, ale zároveň logické vyústenie takzvanej opozičnovládnej politiky za uplynulých viac ako dvadsať rokov u nás. Totiž – k téme zamestnanosť – ešte žijú ľudia, ktorí sa pamätajú na jej plnú celoštátnu podobu. Nie, nikto nechce návrat, ale pri najmenej chceme to, aby sa za tých dvadsať rokov štýl politiky na Slovensku konečne zmenil na lepší v záujme nás voličov a našich životných podmienok. Či skôr čoraz viac „nepodmienok“. Je už ošúchané politikom pripomínať, že sú nami volení a že sú tu pre nás. Mnohí z nich to však doteraz nepochopili. A nechápu ani to, že viac ako ich vnútro a medzistranícke trápnosti je pre nás dôležitá práca. Kedy my ako zamestnávateľia našich pracovníkov – poslancov – konečne začneme žiadať od nich náhradu škody za nevykonanú prácu?

AKO BOLO, ČO BOLO

V tlači sa objavila správa, že v Jelšave poškodil medveď včelín. Pri tamojších Slovenských magnezitových závodoch stretli medvedicu s mláďatami. V okolí mesta sa pohybuje medveď, ktorý má podľa odhadov poľovníkov tri roky a hľadá si svoje teritórium. Miestny rozhlas vyzval občanov, aby boli pri prechádzkach opatrní. Poškodený včelár si môže uplatniť náhradu škody spôsobenú chráneným živočíchom. Primátor Jelšavy Milan Kolesár sa vyjadril: „Ostáva nám len dúfať, že medveď si nájde svoje vlastné územie a prirodzená plachosť ho odradí od ďalších návštev blízko ľudí.“ Primátorovo dúfanie sotva uspokojí obyvateľov mesta, ani ich nezbaví strachu prejsť sa po lese. Každý Jelšavčan totiž vie, že sa medvede v okolitých lesoch vyskytujú dlhobojšie a každý má svoje teritórium. Ak príde ďalší, musí si ho vytvoriť tam, kde neprekáža inému,

teda bližšie k mestu. Pred pár rokmi bola nemecká a rakúska tlač plná ochranárskych článkov o medveďovi Brunovi, ktorý putoval z jednej krajiny do druhej. Keď sa im zazdalo, že začína byť nebezpečný, tak ho zastrelili. Vo Švajčiarsku nedávno odstrelili ďalšieho. V Rakúsku, v Nemecku a vo

ky potavy. Tí, čo veci rozumejú, vedia, že hladný medveď zodvihne nos, zavetrí a najskôr zachytí vôňu, ktoré do diaľky vysielajú digestory hotelových kuchýň. Na ceste k nim sa medvede zatiaľ uspokojili s kontajnermi. Ak boli dobre uzatvorené, tak ich aspoň rozmlátili. Ak sa ich v budúcnosti nepo-

zistili, že si medvede zvykli už aj na delobuchy. Teória, podľa ktorej je medveď plaché zviera a človeku sa zväčša vyhne, je prežitkom. Znalec Pavlovovho reflexu vám povie, že ak medveď po dlhodobejšom tréningu začuje zvonček, začnú mu pracovať slinné žľazy a poteší sa, že sa mu blíži potrava. Medveď

februára. V tom čase sa budia medvede zo zimného spánku. Sú hladné, nervózne a ak to pôjde takto ďalej, ich rozširujúce sa teritórium pravdepodobne obsiahne celé naše veľhory. Čo urobíme, ak ich globálne otepľovanie v roku 2022 prebudí ešte skôr...?

Odborníci odporúčajú ako ochranu pred medveďom americké paprikové spreje. Jeden stojí vyše 50 eur. Ak bude počet medveďov pribúdať týmto tempom, navrhujem, aby si každý ku vstupe na olympiádu povinne zakúpil protimedvedí sprej a absolvoval školenie ako s ním zaobchádzať. Ak to odmietne, mal by podpísať reverz, že vstupuje do našich veľhôr na vlastné riziko. A nedajbož, že by medveď napadol, poranil alebo nebudaj zabil niekoho z prominentných zahraničných pretekárov či funkcionárov. Keď zahraničné poisťovne začnú vymáhať odškodné, tak Slovensko utrpí namiesto veľmi pochybného zisku z olympiády obrovskú stratu.

Tatranská medvedia olympiáda

Peter VALO

Švajčiarsku sú ľudia dôležitejší ako predátor. U nás je to opačne. Na tatranských turistických chodníkoch nie je nijakou zvláštnosťou stretnúť medveďa. A keď ho nestretnete tam, tak príde za vami priamo pred chatu alebo hotel. Ochránari tvrdia, že všetko zapríčiňujú zle uzatvorené kontajnery, z ktorých medveď vyberá zvyš-

darí rozmlátiť, tak sa môžu za zdrojom pachu vybrať ďalej. Vyvaliť nejaké dvere na chate im nemusí robiť problém.

V rôznych príručkách nám odporúčajú, že sa pred medveďom ochránime, keď budeme v lese hluční. Máme chodiť ovešaní zvončekmi, rapkáčmi a podobnými rárohami. Mestskí policajti vo Vysokých Tatrách

dávno rozšíril svoje teritórium na kontajnery, salaše, vysadené polia a okraje miest.

V poslednom čase sa vážne uvažuje o zimnej olympiáde na Slovensku. Zabúda sa pri tom, že medvede naháňajú strach už i v husto obývaných lokalitách Vysokých aj Nizkých Tatier. Len tak mimochodom, olympiády sa zvyknú končiť koncom

SEBAOBRAŇA

Preambula štatútu Európskej únie, ktorej aj Slovenská republika je už desať rokov členským štátom, sa odvoláva na spoločné hodnoty európskych národov, na záväzok mierového spolužitia, na duchovné a morálne dedičstvo, na hodnoty demokracie, ľudskej dôstojnosti, slobody a solidarity, na rozmanitosť kultúr a národov Európy, subsidiaritu, trvalo udržateľný ekonomický rozvoj a odkazuje aj na niektoré ľudsko-právne dokumenty, najmä na Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd i ďalšie dohovory uzavreté na pôde Rady Európy.

A my nie sme Európa?

Prvá hlava dokumentu má nadpis Dôstojnosť. Obsahuje právo na ľudskú dôstojnosť, právo na život a zákaz trestu smrti, na rešpektovanie telesnej a duševnej nedotknuteľnosti človeka najmä v oblasti medicíny a vedeckého výskumu, zákaz mučenia, neľudského zaobchádzania alebo trestania, zákaz otroctva a nútených prác.

Druhá hlava má nadpis Sloboda a obsahuje právo na slobodu a bezpečnosť, na ochranu osobných údajov, právo uzavrieť manželstvo a založiť rodinu, na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania, slobodu prejavu, právo na informácie a rešpekt k slobode a pluralite médií, združovacie právo s akcentom na význam politických strán, na slobodu umenia, vedeckého bádania a rešpekt k akademickej slobode, právo na vzdelanie, vrátane povinnej bezplatnej školskej dochádzky, právo na slobodný výber povolania a na prácu, právo hľadať zamestnanie, pracovať a usadiť sa v ktoromkoľvek členskom štáte EÚ. Zaručená má byť sloboda podnikania, právo vlastníť majetok a ochrana duševného vlastníctva, právo na azyl, zákaz hromadného vysťahovania a zákaz vysťahovania alebo vyhostenia, alebo vydania človeka do štátu, v ktorom by mohol byť vystavený riziku trestu smrti alebo krutému, neľudskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.

Hlava nazvaná Rovnosť obsahuje právo na rovnosť pred zákonom, zákaz diskriminácie, rešpektovanie kultúrnej, náboženskej a jazykovej rozmanitosti, rovnosť medzi mužmi a ženami najmä v pracovnej oblasti s možnosťou pozitívnej diskriminácie menej zastúpeného pohlavia, osobitné práva dieťaťa, osobitné práva starších osôb a právo na integráciu osôb so zdravotným postihnutím.

Hlava s názvom Solidarita obsahuje právo pracovníkov alebo ich zástupcov na informácie a konzultácie v rámci podniku, právo na kolektívne vyjednávanie a kolektívne akcie, vrátane štrajku, právo na ochranu pred bezdôvodným prepustením zo zamestnania, právo na spravodlivé a primerané pracovné podmienky, najmä ak ide o ochranu zdravia, bezpečnosť, dôstojnosť, maximálnu dĺžku pracovného času, odpočinok a platenú dovolenku....

Niežeby som chcel byť provokujúci minimalista. Tých práv je podstatne viac. Len sa pýtam, koľko z nich sa v tomto čase dodržiava na Slovensku?

Roman KALISKÝ-HRONSKÝ

Martin Hamuliak aktívny podporovateľ slovenskej kultúry a literatúry

Národ, čo sa neopúšťa, nebýva opustený

Text a ilustrácia: Helena RUSNÁKOVÁ

Zapísal sa na samý vrch dlhého zoznamu známych osobností slovenskej literatúry a slovenskej histórie. Do povedomia vošiel najmä ako zakladateľ Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej v Budíne. Vydal štyri ročníky almanachu Zora a Básne Jána Hollého. Súčasníci, ale aj slovenská história si ho pripomínajú ako mecéna slovenskej literatúry – podporovateľa vydania niektorých diel a zberateľa pamiatok slovenskej literatúry.

Martin Hamuliak

Narodil sa 19. apríla 1789 v Oravskej Jasenici. Jeho otec Martin Hamuliak pochádzal z Námestova a matka Anna Katarína, rod. Vrliaková, zo Slanice. Základnú školu navštevoval v Námestove. V rokoch 1799 – 1804 študoval na gymnáziu v Budíne, 1824 – 1806 filozofiu v Jágri (Eger, Maďarsko). Od začiatku roku 1807 do februára 1810 bol Hamuliak kancelarista pri prefektúre oravského panstva. Od 1. marca do februára 1812 bol tajomníkom u grófa Pavla Szapáryho. Roku 1812 zložil odborné skúšky na Právnickej akadémii v Bratislave.

Od roku 1813 bol úradníkom

Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady v Budíne, Bratislave a Košiciach. Roku 1843 sa stal účtovným radcom pri uhorskej námestnej rade v Budíne. Roku 1853 odišiel na penziu do Námestova, kde žil až do smrti.

■ AKTÍVNY BERNOLÁKOVEC

Napriek tomu, že väčšiu časť svojho života žil mimo slovenského prostredia, bol aktívnym podporovateľom slovenského kultúrneho života a slovenskej literatúry. Vo svojom okolí vzbudzoval lásku k slovenskému národu a k jeho reči, zaoberal sa zbieraním kníh, rukopisov a rôznych

iných pamätihodností. Od začiatku 20. rokov 19. storočia účinkoval v národno-kultúrnej, organizačnej a literárnej oblasti ako vedúca osobnosť mladej bernolákovskej generácie sústredenej v Budíne a v Pešti. Bol za to, aby slovenské deti mali možnosť vzdelávať sa vo svojom materinskom jazyku.

Ako zmýšľal o slovenčine, dozvedáme sa z listu, ktorý 6. septembra 1827 napísal Pavlovi Jozefovi Šafárikovi: „Ja za to mám, že by sme vo vzdelávaní našincov ďalej zašli so slovenskou materčinou: aspoň väčšia masa ľudu by k žiaducemu cieľu spolu kráčala. Mnoho, veľmi mnoho bratov máme, ktorí o češtine ani počuť nechcú a slovenské, čiro-slovenské knižky by radi čítali, keby jich mali. Maďarčinou nás veľmi núkajú, mládež naša z väčšej stránky – zvlášť študujúca – prívalu nevyhybuje, rada ženie sa s ním, nemčina sme sa tuším potichu, svoje si myslí, a podporu, keby jej potrebná bola, ľahko nájde, úbohá slovenčina od svojich zanechaná, bez potešenia leží. Čože bude z nášho ľudu? Ponižený, poddaný, odpovedám, ale s tým ani Bohu, ani kráľovi, ani vlasti neprospeje. Ba smiem povedať, ani len poddaným dobrým nebude. V materčine len, tuším možno účinkovať jak na srdce, tak na rozum, v materčine len možno o povinnostiach a pomaly i o právach svojich naučovať prostého človeka, väčšiu masu ľudu, o ktorú starosť mať slušne...

Slovenský historický ústav v Ríme už osem rokov sídli na Trnavskej univerzite

Dejiny predmetom politického záujmu

Zhovárala sa Eva ZELENAYOVÁ - Foto: Ladislav LESAY

Slovenský historický ústav v Ríme, pracovisko Trnavskej univerzity (SHÚ pri TU), je jediným pracoviskom na Slovensku, ktoré uskutočňuje výskum vo vatikánskych a v rímskych archívoch. Vydal tri zväzky prameňov k dejinám Slovenska vo forme edície Monumenta Vaticana Slovaciae I., II. a III. Od januára 2014 by mal zo zákona začať svoju činnosť ďalší Slovenský historický ústav v Ríme so sídlom v Bratislave. Zhovárali sme sa s riaditeľkou SHÚ pri TU prof. PhDr. Martou DOBROTKOVOU, CSc.

• Kedy a prečo vznikol Slovenský historický ústav v Ríme na pôde vašej univerzity?

V slovenskej historiografii chýbal hlbší pohľad na našu národnú minulosť, ktorá je vo viacerých súvislostiach úzko viazaná na historické pramene a dokumenty, nachádzajúce sa mimo územia Slovenska. Mnohé sú vo Vatikánskom tajnom archíve, Vatikánskej apoštolskej knižnici, v archívoch jednotlivých pápežských kongregácií i rehoľných spoločností a v iných rímskych a talianskych archívoch. Vychádzajúc z týchto skutočností rektor Trnavskej univerzity ustanovil Slovenský historický ústav v Ríme (SHÚ) zriaďovacou listinou z 29. októbra 2004 po predchádzajúcom vyjadrení a súhlase Akademického senátu Trnavskej univerzity. SHÚ v Ríme so sídlom v Trnave vznikol ako celoštátne výskumné pracovisko univerzity s úmyslom koordinovať systematický výskum dejín Slovenska a Slovákov, ako aj dejín štátov, do ktorých Slovensko počas svojho vývoja patrilo.

• V Ríme už Slovensko takýto ústav malo a vzdalo sa ho. Prečo?

Zrejme sme nedocenili jeho význam. Vatikánsky tajný archív je najstarším neprerušene existujúcim archívom. Môžeme ho označiť za archív svetového významu, pretože obsahuje archívalie ku všetkým oblastiam, do ktorých sa rozšírilo kresťanstvo. Aj z tohto dôvodu majú takmer všetky kresťanské národy a

štáty v Ríme svoje historické ústavy. SHÚ v Ríme so sídlom v Trnave nadviazal na činnosť Slovenského historického ústavu v Ríme, ktorý vznikol v roku 1991 a bol zrušený vládnym nariadením v roku 1998.

ROZHOVOR

• Ako sa dá plnohodnotne robiť výskum v Ríme, keď pracovisko je na Slovensku?

Výskum sme vykonávali prostredníctvom výberového konania predkladaných projektov. Posudzovala ich a anonymne vyberala vedecká rada ústavu. Sú v nej zástupcovia troch fakúlt Trnavskej univerzity, Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku, Historického ústavu Slovenskej akadémie vied v Bratislave, Slovenského historického ústavu Matice slovenskej, Ministerstva vnútra a Ministerstva školstva Slovenskej republiky. Výskumný pobyt vedeckým pracovníkom v Ríme zabezpečovala naša univerzita a po jeho absolvovaní boli povinní odovzdať podrobnú správu. Je pravda, že náš ústav nemôže byť taký efektívny, ako keby sídlil v Ríme. Sídlom v Ríme s kvalitnou knižnicou je podmienkou, aby sa ústav stal členom Únie historických ústavov v Ríme. Ale o tom nerozhodujeme my.

• Ako ovplyvní vašu činnosť zriadenie ďalšieho pracoviska v Bratislave?

I ja v jednote literatúry (s príbuznými) zakladám nádej jej prospechu, mám však za to, že jako vôbec vlastnej matky mlieko najlepšie dieťaťu slúži: národnosť našu pred maďarčinou a jakoukoľvek cudzinou ochrániť ju a s ňou našich vzdelávať najjestejšie materčinou môžeme...

■ EDITOR A INICIÁTOR

V tom istom období sa Hamuliak s Čechom Trnkom snažil v Budíne o založenie novín Budínsky priateľ pre Slovákov. Úsilie o vydanie novín stroskotalo pre nedostatok potrebných financií. To však Hamuliaka neodradilo. Roku 1834 jeho zásluhou vznikol Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej. Spoluzakladateľmi boli Jozef Bernolák – účtovný radca dvornej komory, Ján Herkeľ – právnik, Ján Koiš – notár, kňaz a básnik Ján Kollár, Dr. Anton Ottmayer – advokát, Dr. Martin Szuchányi – lekár.

Základné pravidlá Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej vypracovali v Pešti prvý augustový deň roku 1834 v byte Dr. Szuchányiho. Prvým predsedom spolku sa stal Ján Kollár, podpredsedom M. Hamuliak a pokladníkom M. Szuchányi. Tu sa zrodila aj myšlienka vydávania almanachu Zora. Hlavným mottom almanachu bolo heslo: Národ, ktorý sa sám neopúšťa, nebýva opustený. Spolok vydal štyri ročníky almanachu Zora (1835, 1836, 1839, 1840). Počet členov spolku neustále narastal, čo prospievalo šíreniu slovenskej literatúry a upevňovaniu národného povedomia. Spolu s Kollárom založil roku 1826 aj Slovenský čitateľský spolok.

Martin Hamuliak počas svojho života nazbieral množstvo kníh a časopisov. Svoju knižnicu venoval ešte za svojho života 16. júna 1847 katolíckemu gymnáziu v Banskej Bystrici spolu so sto zlatými na zaopatrenie polície na knihy. Knižnica obsahovala 2 471 kníh, vyše 100 obrazov a map.

takéto pracovisko už funguje a plní si svoje vedecké úlohy na poli bádateľskom aj vydavateľskom, nemá zmysel zakladať ďalší Slovenský historický ústav v Ríme, ktorého koncepcia nie je úplne jasná.

• Váš ústav mal od začiatku jasnú koncepciu?

Mal a napriek tomu prvé výskumy SHÚ v Ríme pri TU v roku 2005 nepriniesli zásadnejšiu zmenu vo vedeckej orientácii výskumu. Niesli sa v duchu predchádzajúcich výskumov, keď sa vedecké ciele fragmentizovali. Tento postup sa ukázal ako veľmi neefektívny a boli sme nútení pristúpiť k jeho celkovej revízii. Sústredili sme sa iba na výskum historických prameňov vo vatikánskych archívoch. Tento spôsob organizácie výskumu sa ukázal ako jediný správny. Niektoré historické pramene boli v slovenskej historiografii vôbec po prvý raz publikované našimi vedeckými pracovníkmi. Žiaľ, nedostatok finančných prostriedkov poznamenal aj našu bádateľskú činnosť, ktorá sa obmedzila na výskum prostredníctvom projektov vedeckej agentúry MŠ SR VEGA.

Marta Dobrotková

Odstránme podlžnosť voči tvorcom slovenskej spolupatričnosti v zahraničí

Kronika Slovákov príde aj na Slovensko

Claude BALÁŽ – Foto: archív autora

Nedávno sa uskutočnila v Martine medzinárodná vedecká konferencia pod názvom Matica slovenská v národných dejinách, na ktorej sa zúčastnili aj Slováci zo zahraničia. Jedným z nich bol i reverend Dr. Dušan Tóth z Kanady, kňaz Evanjelickej cirkvi Missourskej synody.

Doktor D. Tóth emigroval do Spojených štátov amerických v roku 1969. V júli 1971 prišiel do Kanady, kde v roku 1977 získal tamjšie štátne občianstvo. Do kňazskej služby bol ordinovaný v roku 1969 v East Chicagu, štát Indiana, a ako kňaz slúžil na viacerých pôsobiskách – od roku 1992 v Cirkvi sv. Lukáša v Toronte. V rokoch 1969 – 1972 pravidelne prispieval do náboženského vysielania Slovenskej evanjelickej hodiny. Od roku 1971 do roku 1990 účinkoval ako generálny tajomník Svetového kongresu Slovákov a v rokoch 1990 – 1993 ako asistent prezidenta Evanjelickej cirkvi Missourskej synody pre vzťahy cirkvi s Európou. Od roku 1993 pracuje ako koordinátor Medzinárodnej luteránskej laickej ligy pre strednú a východnú Európu. Dlhé roky pôsobil ako spolupredseda Židovsko-kresťanskej organizácie za ľudské a občianske práva a člen riaditeľskej rady Mnohokultúrnej divadelnej asociácie. Od príchodu do emigrácie bol spolupracovníkom rozhlasových staníc Hlas Ameriky, Rádio Canada International a Slobodná Európa. D. Tóth na spomínanej konferencii predstavil na Slovensku málo známu publikáciu Kronika o dejstvovaní, sláve a ponížení Slovákov, ktorej autormi sú Ján Okál a Jozef G. Cincik.

■ AUTORI KRONIKY

Kto sú tieto dve významné osobnosti slovenskej kultúry, ktoré tvorili

doma i v zahraničí? Ján Okál – John Thomas Okal (25. 11. 1915, Hubová, predtým Gombáš – 22. marec 1990, Chicago, Illinois, USA), učiteľ, kultúrny pracovník, novinár, spisovateľ a básnik, publicista. Po absolvovaní učiteľského ústavu v Turčianskych Tepliciach pôsobil v rokoch 1936 – 1939 ako učiteľ v Hubovej, 1939 – 1940 bol osvetovým referentom Matice slovenskej v Martine, 1940 – 1945 pracovníkom kultúrneho a osvetového oddelenia Ministerstva národnej obrany v Bratislave, pre ktoré napísal publikáciu Kultúrne pomery v SSSR (1941). Od jari 1945 žil v emigrácii, účinkoval v Rakúsku, Nemecku, 1945 – 1950 v Taliansku, 1946 – 1949 bol tajomníkom Ústredia sociálnej starostlivosti o slovenských emigrantov v Európe so sídlom v Ríme, 1950 odišiel do USA, kde v rokoch 1951 – 1956 pôsobil ako redaktor Slováka v Amerike, 1951 – 1958 Literárneho almanachu Slováka v Amerike vo Whitingu a neskôr v Middletowne, 1979 – 1990 Bulletinu Svetového kongresu Slovákov. Na Slovensku vydal tri knihy veršov (Nehnem sa, Nedožitie chvíle, Lúbošť, 1942 – 1944). Písal aj knižky pre deti (Najkrajšia pesnička, 1940; O vrabčikovi Čvirikačovi a iné rozprávky, 1944). Exilová básnická tvorba: Voda a víno, 1970; Cielito lindo, 1972; Nedoručené pohľadnice, 1973; Variácie na štvorveršia Omara Chajjáma, 1980; Žalm nad hrobom sv. Cyrila, 1995 a i. Bol

autorom životopisnej monografie Dr. Jozef G. Cincik – pútnik dvoch svetov (1980), spomienkových prác Leto na Traune (1986), Výpredaj ľudskosti (1989). Pripravil publikáciu Janosik. A Carpathian saga (1954). S J. Špetkom zostavil pamätnicu svetového festivalu slovenskej mládeže Slovensko, otčina moja (1983). Pochovaný je na cintoríne Our Lady of Sorrows v Chicagu.

Jozef G. Cincik (8. marec 1909, Clopodia, Rumunsko – 28. január 1992, Danville, Pensylvania, USA), sochár, výtvarník, ilustrátor, grafik, historik umenia, scénograf, redaktor, univerzitný profesor. Po skončení práva aktívne pôsobil v Matici slovenskej, pričínal sa o vznik tlačiarne Neografia a pôsobil tiež ako umelecký poradca pri návrhoch scén a kostýmov vo Fričovom filme Jánošík. Navrhoval poštové známky a podieľal sa aj na príprave slovenských bankoviek. Publikoval odborné štúdie a monografie z oblasti histórie a umenia. Začiatkom roku 1945 emigroval spolu s ďalšími matičiarmi cez Rakúsko a Taliansko do USA. Za veľkou mládkou prednášal archeológiu a dejiny cirkevného umenia a neskôr pracoval ako samostatný výtvarník interiérov kostolov a cirkevných stavieb nielen v USA, ale aj v Kanade. Pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

■ Z RODU BREZINOVCOV

Jeden z hlavných realizátorov tretieho vydania Kroniky Slovákov

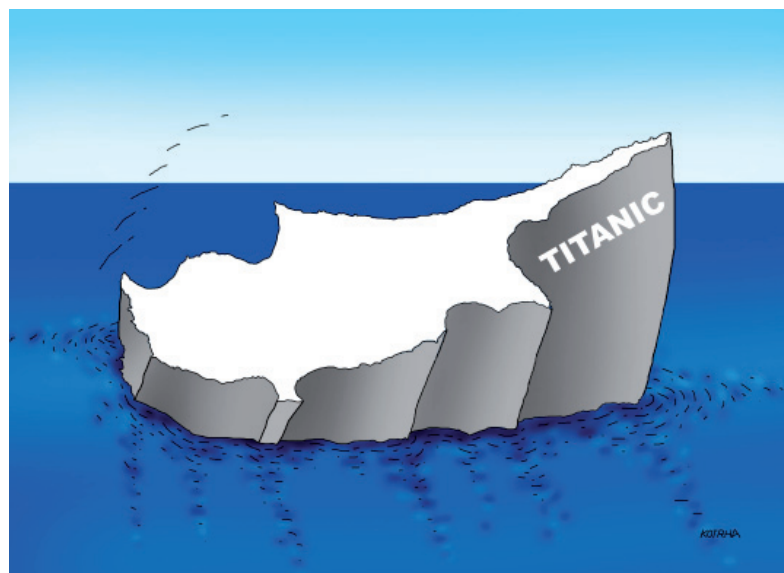
Lubomír Brezina, B. Arch., M. Arch., vynikajúci slovenský architekt zo známeho výtvarníckeho rodu pôvodom z Prešova, ktorý žije a tvorí v Toronte v Kanade, pre Satellite 1 – 416 Toronto pri príležitosti knižnej promócie uviedol: „Nebýva zvykom, že pôvodná slovenská kniha na americkom kontinente sa dočká svojho tretieho vydania. V prípade knihy Kronika Slovákov však toto konštatovanie neplatí. Knihu s týmto príťažlivým názvom napísal v roku 1954 básnik Jan Okal a ilustráciami vyzdobil všestranný umelec Dr. Jozef G. Cincik. Druhé doplnené a rozšírené vydanie z roku 1975 realizovala tak isto Dobrá kniha v Cambridge, Ontario, Kanada. Len nedávno, koncom roku 2012, sa dostalo na svet tretie vydanie, ktoré na osobné požiadanie Jana Okala v novej grafickej úprave pripravil Ing. arch. Lubomír Brezina a v Toronte vydali Priatelia slovenského slova. S plným rešpektom ku kultúrnym tradíciám sa patrí zdôrazniť, že ide o unikátnu knihu, ktorá rýdzo umeleckou formou pripomína dávne dejiny našich predkov...“

Ťažkosti a peripetie tvorby spolupútnikov pôvodnej slovenskej literárnej spisby v slovenskom zahraničí výstižne vyjadril Karol Strmeň (9. apríl 1921, Palárikovo – 21. október 1994, Cleveland, USA), slovenský básnik katolíckej moderny, prekladateľ, novinár, pedagóg, literárny kritik, vysokoškolský profesor a osobnosť slovenského exilu, vo svojom liste Jozefovi Cincikovi takto: „Tebe, Jozef, nemusím hovoriť, čo sme prežili, aký údel má v našom storočí tá naša úbohá rodná slovacita, najmä keď tvorí hodnoty.“

Dovolíme si vysloviť želanie, aby sa Kronika Slovákov dostala aj do knižníc a na pulty kníhkupectiev v Slovenskej republike. Slovenský čitateľ si to určite zaslúži a slovenským tvorcom slovacity v zahraničí sme to dlžní.

zóny v roku 2008, rok pred Slovenskom, ale rok po Slovinsku.

Toto všetko a mnohé iné je pre slovenské médiá motiváciou hovoriť o schopnosti a neschopnosti euroinštitúcií a jednotlivých osôb v zvládaní krízy, o krízovom manažmente, a tiež o nekritických nohľadoch v slovenskom mediálnom priestore – osobitne vo verejnoprávnom. Pretože ako ukázala konferencia Hospodárska kríza a modely jej riešenia, ktorá bola pred niekoľkými dňami v Bratislave, realita je jasná: vysoké dlhy, nezodpovedný finančný sektor viedli tak ku kríze, ako aj k sociálnemu napätiu. Niektoré štáty v eurozóne využili pomery na to, aby profitovali, a dnes protikrizové balíky dosahujú vyše 100 miliárd eur. Je predsa paradox, ak sa týždne pred očami Európy hovorí o tom, že napr. Cyprus potrebuje na záchranu 17 miliárd a počas jedného sedenia euroministrov sa v priebehu niekoľkých hodín zistí, že skutočné číslo je 24 miliárd eur! Zjednodušene povedané – musíme sa naučiť rátať – a ako členovia eurozóny musíme urobiť všetko preto, aby sa naučili rátať všetci. Nie sme nikomu za nič vďační a nemáme dôvod nikomu nič prepáčiť. To najmenej, čo môžeme urobiť, je o tom hovoriť kvalifikovane, priamočiaro, otvorene – a aj rovno niekoho niekam poslať...

Terajšia dlhodobá kríza je príležitosťou zmeniť jazyk a hovoriť otvorene

Poučenie z krízy na Cypre a v Únii

Dušan D. KERNÝ - Karikatúra: Ľubomír KOTRHA

Pred dvomi rokmi, v marci roku 2010 to boli aj SNN, ktoré využili obrázok z obálky nemeckého týždenníka Der Spiegel, na ktorom bolo vidno roztápajúcu sa mincu euro. Po dvoch rokoch azda stojí za to uverejniť celú obálku – je na nej výrazné slovo – EUROLOŽ. A citát z Lisabonskej zmluvy, základu Európskej únie, paragraf 125, odsek 1: členský štát neručí za záväzky iného členského štátu Európskej únie.

Už vtedy to bol obraz nálad v Nemecku – neručiť za dlhy iných, pretože euro je pod nevidaným tlakom, takým veľkým ako nikdy predtým, a stalo sa zraniteľným, pretože „sa nedodrжали sľuby dané pri jeho vzniku. Ukázalo sa, že to všetko spočíva na ľži. Aby sa spoločná mena stala životaschopnou a mala zaistenú budúcnosť, musia sa odstrániť základné konštrukčné chyby, na ktorých je euro založené“.

■ VOLAJÚ PO MARKE

Tieto slová spred dvoch rokov sú dnes každému, nielen finančným analytikom, jasné. V Nemecku dokonca došlo k nečakanému varovnému politickému obratu – vznikla strana, ktorá chce ísť do jesenných parlamentných volieb s požiadavkou návratu k pôvodnej nemeckej mene, návratu k marke. Končí sa éra „kultúry“ trikov, kamufláží deštrukcií, končí sa éra akoby „neomynosti“, naderadenosti Bruselu a začína sa epocha pochybností o schopnosti euroorgánov generovať riešenia a východiská. Pretože – na rozdiel od Nemcov, ktorí majú ešte miliardy nevymenených mariek na sklade a v pamäti desaťročia úspešnosti západonemeckej meny, väčšina štátov, ktoré pristúpili k Únii, aby najprv prijali členstvo a záväzky v NATO, nemá inú odpoveď na jednoduchú otázku: Kam, ak nie do Európy?

Slovensko, kde priemyselná výroba (najmä v automobilkách a nadväzných výrobách) predstavuje 180-násobok všetkej ostatnej slovenskej produkcie tovarov a služieb, nemá poruke iné východisko. Môže a musí stupňovať svoju váhu, svoj nátlak, byť aktívne prítomné všade, kde sa rozhoduje. A jednou zo súčastí toho je podpora verejnej mien-

ky a tlak médií – a to taký tlak, ktorý je zbavený ružových okuliarov ilúzií, že vstup do EÚ a eurozóny znamená zlepšenie sociálnych pomerov obyvateľstva. Súčasťou toho je reálne posudzovanie európskej politiky a jej orgánov.

■ BAVLNKA SA SKONČILA

Poučenie z krízovej situácie na Cypre je pre Slovensko príležitosťou po-

KRÍZA

staviť veci na svoje miesto. V čase neutíchajúceho nátlaku na Slovensko tak zo zahraničia, ako aj z domácich médií a liberálnych kruhov v prestupovom období do Únie i do eurozóny sa Cyprus pestoval priam v bavlne. Jeho prijatie do EÚ nebolo vyvolané tak ako u Slovenska plnením nekonečných podmienok asociácie zmluvy počas prístupových rokovaní, ale aj jednoznačnou požiadavkou Grécka na prijatie Cypru požiadavkou, ktorú si nikto v Bruseli neodvážil ani len spochybniť. Bolo to politické rozhodnutie – a na to sa zabúda.

Pre Slovensko je zároveň dôležité pripomenúť si aj to, ako sa tlačilo na nástup nových elít, orientovaných na Európu a európske hodnoty. Je zaujímavé, že na Cypre pokojne jestvovala jediná komunistická strana, európsky, ak nie svetový unikát, preto po roku 1968 vytrvalo schvaľovala inváziu varšavských vojsk do dubčekovského Československa. Ešte ako člen Únie mal Cyprus člena tejto komunistickej strany v pohode za prezidenta.

Lenže nejde len o minulosť – keď sa pred dvomi rokmi riešila grécka kríza, bol to práve Brusel, ktorý nútil o. i. aj cyperské banky, aby prevzali grécke

dlhy, resp. odpísali masívne grécke dlhy v cyperských bankách, aby sa uchránila možnosť európskeho investovania. Dnes miera tohto „gréckeho“ zadlženia láme krky cyperským bankám samozrejme aj preto, že „kultúra“ trikov a finančných fínt premiestnila počas gréckej krízy miliardy dlhov na Cyprus a uskladnila ich tam a Únia nad tým zatvárala oči.

■ DAŇOVÝ RAJ

Veľa sa hovorí aj o ruských miliardách na Cypre, pritom je zrejme, že najväčšie ryby sú v iných daňových rajoch alebo vo finančných centrách, najmä v Londýne. Nie sú to ruské peniaze, ktoré vytvorili na Cypre problémy, ale cyperský vstup do eurozóny. Peniaze z Ruska naopak pomohli počas uplynulého desaťročia Cypru, aby sa stal úplne rozvinutým štátom a pristúpil k euro-

REFLEXIA

Mnohí historici tvrdia, že Slováci sa v dejinách zachovali vďaka svojej silnej viere v Boha. V ostatnom čase sme však svedkami zaplňania verejného priestoru ateistami a kozmopolitmi bez vzťahu ku kresťanstvu a ešte menej k vlasti. V takomto prostredí sa veľmi dobre darí rozličným hnutiam, najmä dosť agresívne sa domáhajúcej menšine homosexuálov na akési privilegované postavenie v spoločnosti.

Deficity morálky

Požiadavky na registrované partnerstvá a možnosť adopcie detí homosexuálnymi pármí nachádzajú v európskych štátoch čoraz viac porozumenia. Prvenstvo v zavedení zákona na použitie osôb rovnakého pohlavia, ktoré tvoria pár, má Dánsko. Zákonnú úpravu obdoby manželstva pre homosexuálne páry prijalo už v roku 1989. Nasledovali ho Nórsko, Švédsko, Grónsko, Island, Holandsko, Španielsko, Francúzsko, Belgicko, Fínsko, Nemecko, Portugalsko, Švajčiarsko, Luxembursko, Veľká Británia, Andorra, Česko, Slovinsko, Maďarsko, Taliansko, Rakúsko a mnoho iných mimoeurópskych štátov. V niektorých z nich už môžu homosexuáli uzatvárať manželstvo. Na Slovensku bol návrh zákona o registrovaných partnerstvách rovnakého pohlavia v roku 2008 v parlamente zamietnutý.

Aké „plody“ prináša táto liberalizácia morálky, zdokumentovala sociologička a spisovateľka Gabriela Kuby z Bavorska. V Nemecku uzakónili registrované partnerstvá v roku 2001. Odvtedy sa deti učia, že si svoju sexuálnu orientáciu môžu vybrať. Povinne sa zaviedla sexuálna výchova a stretávajú sa s ňou už 3 až 5-ročné deti v školách. Detský lexikón tela vysvetľuje erotogénne zóny a rodičom sa odporúča, aby deťom názorne predvedli masturbáciu. Niektoré školy to zdôvodňujú tým, že deti sú od narodenia sexuálne bytosti, ktoré majú právo na sexuálny život. Tento trend pokračuje ďalej na základných školách.

Filozofia rodiny sa celkom zmenila. Už sa nemá zakladať na príbuzenských vzťahoch, ale na sociálnej sieti bez daných noriem. Teda jedno dieťa by mohlo mať aj štyroch rodičov. Presadzuje sa adopcia detí homosexuálnym párom. Gabriela Kuby tvrdí, že celá táto homo lobby je veľmi inteligentná a presadzuje sa salámovou metódou. Vždy pretlačí toľko, koľko vie, že spoločnosť práve unesie.

Od roku 2010 sa uskutočňujú v Bratislave pochody za tradičnú rodinu a proti homosexualite. Zúčastňuje sa na nich veľmi málo ľudí. Politikov nevidno. Je pravda, že pochod za rodinu v súčasnosti vyznieva ako z devätnásteho storočia. Treba však vyjadriť veľký obdiv mladým ľuďom, ktorí sa na ňom zúčastňujú bez ohľadu na úškry, posmešky a neraz aj priame útoky okoloidúcich. Symboly kresťanstva v uliciach mesta akosi nie sú vítané. Okolie skôr znesie okázalé homosexuálne exhibicionistické orgie než tichú modlitbu. Nuž, aj veľké ríše padli na deficite morálky. Ale hovorte o tom chlipníkom v čoraz viac sekularizujúcej sa Európe.

Eva ZELENAYOVÁ

NA MARGO

Pred piatimi rokmi zaujali médiá správou, že SNS útočí na Ústav pamäti národa, dokonca že ho chce zrušiť. Výhrady proti ÚPN v tom čase prezentoval predseda poslaneckého klubu SNS a syn politického väzňa komunizmu Rafael Rafaj. Išlo o to, že ÚPN neoprávnene evidoval Ivana Tureka vo vzťahoch ŠtB ako agenta. Právoplatne o tom rozhodol súd. ÚPN sa bránil, že zverejnenie vzťahov je jeho povinnosťou zo zákona.

Biedna perspektíva

Počas vlády Ivety Radičovej došlo k vytvoreniu komisie, ktorá mala navrhnúť zmenu zákona. Nešlo však o to, ako zabrániť nezmyselnému ubližovaniu ľuďom, ale – ako povedal Ján Čarnogurský – nový návrh zákona mal umožniť politické ovládnutie ústavu.

Vládnemu Smeru pravdepodobne nezáleží na ÚPN, lebo nemal nijaké problémy navrhnúť a schváliť do funkcie predsedu Správnej rady ÚPN človeka blízkeho KDH. Fakticky po skončení funkčného obdobia Ivana Petranského kandidovali na funkciu šéfa ÚPN iba ľudia z prostredia kresťanských demokratov a František Mikloško, napokon tiež zakorenení v KDH. Vo voľbe uspel Ondrej Krajňák, o ktorom sa predseda poslaneckého klubu KDH Pavol Hrušovský vyjadroval veľmi pozitívne.

Iste nie je bez zaujímavosti, prečo len mesiac po voľbe Krajňáka vyšiel denník Sme s informáciou, že Petranský si v ÚPN založil odbory a nedá sa prepustiť. Dokonca uviedol aj počudovanie Smeru nad touto okolnosťou s tým, že nový predseda to bude musieť riešiť. Lenže čo by mal riešiť? Koncom roku 2011 to bol práve Krajňák, ktorý prvý založil v ústave tzv. nezávislé kresťanské odbory, ktoré sú iniciatívou KDH. Rovnako ako Konfederácia politických väzňov, ktorá vznikla v roku 1999 odčlenením sa od pôvodnej organizácie politických väzňov. Krajňák je jej členom. Takže o politickej orientácii a dokonca o jeho prepojení na KDH existujú priame indicie. Krajňák síce ešte po zvolení do funkcie zdôrazňoval, že chce zachovať kontinuitu ústavu, no v súčasnosti je všetko inak. Podľa bývalého šéfa ústavu Ivana Petranského si zaumienil vymeniť všetkých riaditeľov divízií a postaviť vlastný tím. Aj keď ústav nemá dostatok financií, prijal už dvoch pracovníkov, z ktorých jeden je funkcionár KDH.

Bývalý predseda Správnej rady ÚPN Ivan Petranský zatiaľ zostáva pracovníkom ústavu a venuje sa vedeckému výskumu. Spracováva tému štát a cirkev, perzekúcie cirkvi. Prezident ho tiež vymenoval za člena predstaviteľstva ÚPN. Ústav pod jeho vedením dosiahol veľmi dobrú úroveň a dokonca aj Ján Čarnogurský sa o ňom vyjadroval s uznaním. Nezačahoval do ústavu nijakú ideológiu, mal však záujem o to, aby ústav sa stal skutočnou pamäťou národa. Nedostal šancu pokračovať v nastúpenej línii. Nový šéf ÚPN má podporu liberálnych médií, a to je pre pamäť národa biedna perspektíva.

Eva ZELENAYOVÁ

Ústav na skúmanie komunistického totalitného režimu vznikol trinásť rokov od jeho pádu

Na mape neslobody nemôžu byť biele miesta

Zákon o pamäti národa predložil Ján Langoš, ktorý sa stal prvým predsedom Správnej rady Ústavu pamäti národa (ÚPN). Z tohto zákona vyplýva, že štát je povinný „sprístupniť utajenú činnosť represívnych orgánov v dobe neslobody 1939 – 1989 a určiť zodpovednosť za porobenie vlasti, vraždenie, zotročovanie, lúpenie a ponižovanie, morálny a hospodársky úpadok sprevádzaný justičnými zločinmi a terorom proti nositeľom odlišných názorov, deštrukciu tradičných princípov vlastníckeho práva a zneužívanie výchovy vzdelávania a vedy a kultúry na politické a ideologické účely“. Taktiež „učiniť zadosť všetkým, ktorí boli poškodení štátom, čo porušovali ľudské práva a vlastné zákony“. O ďalšom naplňaní tohto posrania hovoríme so súčasným predsedom SR ÚPN Ondrejom KRAJŇÁKOM, ktorého do tejto funkcie zvolili poslanci NR SR počas tohtoročnej februárovej voľby.

Zhovárala sa Eva ZELENAYOVÁ - Foto: Ladislav LESAY

• **Zakladateľom ústavu bol Ján Langoš. Jeho nasledovník Ivan Petranský sa zasa zaslúžil o vybudovanie vedecko-výskumnej základne. Teraz prichádza váš čas...**

V ÚPN pracujem už osem rokov a za ten čas som mal veľa príležitostí niečo užitočné pre ústav vykonať. V roku 2004 som Jánovi Langošovi po prvýkrát predstavil víziu projektu Oral history, ktorý sa zaoberá zaznamenávaním svedeckých výpovedí z obdobia neslobody. V súčasnosti Audiovizuálny archív ÚPN registruje vyše 400 svedeckých výpovedí a vyše 2 500 audiovizuálnych nosičov. Štvrtina nosičov je dnes digitalizovaná, mnohé výpovede sú elektronicky spracované a zverejnené na našej webovej stránke. Vo verejnosti som známy ako autor dokumentárnych filmov Prežili sme gulag a Sviečková manifestácia. V ÚPN som spoluautorom a vedúcim výroby pätnástich dokumentárnych filmov, ktoré mapujú obdobie neslobody. Nebudem spomínať mnohé úspešné projekty, ktoré vznikli práve na referáte Oral history.

Teda vo funkcii radiaceho pracovníka, člena zamestnaneckej rady a neskôr člena výboru ÚPN som získal dostatočné množstvo príležitostí, aby som sa oboznámil s činnosťou jednotlivých sekcií alebo s prácou konkrétnych zamestnancov. Na pozadí tejto skúsenosti som sa rozhodol budúcnosť ÚPN postaviť na troch pilieroch. Tým prvým je archív bezpečnostných zložiek, ktorý tvorí základnú materiálu ústavu. Druhým pilierom zostáva výskum, do ktorého zapadá evidovanie a dokumentovanie zločinov v období neslobody. A nakoniec tretím pilierom je tzv. živá pamäť. Ťažisko piliera by som chcel zamerať na osvetové a vzdelávacie aktivity medzi študentmi stredných a vysokých škôl. Patria sem popularizačné a osvetové aktivity, výročia, výstavy, festival slobody, diskusné podujatia, exkurzie, zverejňovanie informácií na internete a v médiách.

• **Zaživame obdobie digitalizácie a internetu. Ako v tomto smere postupuje ÚPN?**

Uvedomujeme si, že mladú generáciu konzervatívny výklad našich dejín neláka. Preto chceme ponúkať atraktívne formy výučby. To predpokladá výchovu a vzdelávanie prednášateľov. Chceme sa zamerať na vyučovanie pomôcky, akými by mali byť tlačene brožúry a letáky, informácie na internete alebo krátke dokumentárne filmy, ktoré vo vyučovacom procese plnia multifunkčný význam. Festival slobody by som rozšíril aj do regiónov. Zamerl by som sa na oceňovanie ešte žijúcich politických väzňov, veteránov protikomunistického odboja alebo protifašistických bojovníkov. Okrem mapovania neprávosti treba ponúknuť mladým ľuďom svetlé vzory, príklady, životné príbehy hodné nasledo-

vania. To je to nové, s čím som prišiel do ústavu ešte pred ôsmimi rokmi a čomu sa chcem dnes systematicky venovať.

• **Za éry vášho predchodcu vyšli z ústavu publikácie, ktoré prinášali odlišný obraz o slovenských realiách, než uznávajú oficiálne zdroje. Ste pripravený pokračovať v tejto činnosti?**

Zákon o Ústave pamäti národa (553/2002 Zb.) od nás vyžaduje zverejňovať výsledky svojej bádateľskej práce. Zaoberá sa témami, ktoré rezonujú v spoločnosti. Aj naďalej chceme skúmať históriu nezávisle od oficiálnych zdrojov. Historici ÚPN vo svojich dielach menujú konkrétne udalosti a uvádzajú mená ľudí, ktorí sú zodpovední za zločiny proti ľudskosti.

Budem sa usilovať, aby sme v časopise Pamäť národa vytvorili akademický priestor aj pre recenzentov, ktorí na sporné udalosti našich dejín zastávajú odlišný názor. Chceme sa upriamiť na to, aby naši historici a bádatelia aj naďalej zverejňovali konkrétne skutky konkrétnych ľudí a zaoberali sa podielom ich zodpovednosti.

• **Ján Čarnogurský považoval ústav pod vedením Petranského za druhé centrum výskumu moderných dejín. Máte ambíciu zachovať tento stav?**

Nemyslím si, že je úlohou ústavu konkurovať iným historickým inštitúciám. Naše poslanie definuje zákon o ÚPN, ale popri tom je dobré, ak nový výskum prináša v radoch historikov nový vietor. Tlak konkurenčných ústavov na činnosť ÚPN z hľadiska vymedzenia úloh a kompetencií vnímam ako prirodzený proces. Takmer štvrtstoročie žijeme v demokratickej spoločnosti, v ktorej právo na názor je ukotvené v ústave SR. V tejto súvislosti mnohé pripomenúť desivé následky zlej interpretácie obdobia neslobody, ktorej sa dennodenne dopúšťali niektorí historici pred rokom 1989. Verím, že monopol na jediný správny názor je minulosťou. Preto si želim, aby náš ústav bol historickou obcou na Slovensku akceptovaný ako dôležitý partner a získal si prirodzený rešpekt, ktorý mu v zmysle zákona o ÚPN právom prináleží.

• **Počas vlády Ivety Radičovej došlo k vážnemu ataku na ústav. Zmenou zákona sa vláda usilovala politicky ho ovládnuť. Proti tomu sa postavil aj váš protikandidát na funkciu František Mikloško. Ako ste vnímali túto situáciu?**

Keďže neboli zverejnené všetky dôvody návrhu na zmenu zákona o ÚPN, nemôžem sa k tejto otázke objektívne vyjadrovať. Je to otázka na zainteresovaných pracovníkov ÚPN, ktorí pracovali v komisii Radičovej v istom utajení. O príprave nového zákona o ÚPN na

verejnosť prenikali iba čiastkové informácie.

• **Pôsobíte v ústave od roku 2004. Vyjadrili ste sa, že ako nestranný máte šancu na dosiahnutie pozitívneho hodnotenia ústavu. V čom sa pokladáte za nestranného?**

Strana Smer-SD ma oslovila ako odborníka, ktorý nebol v nijakej politickej strane. To mi dalo predpoklady osloviť široké spektrum politických strán. Nakoniec široký poslanecký mandát mi dáva dôveru a predpoklady na pozitívne hodnotenie ústavu. Za nestranného sa považujem aj v posudzovaní historických skutočností. Nezávislá pozícia predsedu Správnej rady ÚPN ako nehistorika môže byť dobrou príležitosťou oživenia dialógu medzi názorovými prúdmi historickej obce či už vo vnútri ÚPN alebo navonok. Vyrovnávanie sa s totalitou nie je iba záležitosťou historikov. Je to práca aj pre sociológov, psychologov, pedagógov, učiteľov, vychovávateľov a žurnalistov.

• **Pred voľbou ste tiež vyjadrili želanie oživiť spoluprácu s historickými ústavmi a inštitúciami. V minulom období nejstotovala?**

Ak som si želal oživiť spoluprácu, znamená to, že v nejakej forme spolupráca existovala. Žiaľ, v súčasnosti je spolupráca s Vojenským historickým ústavom alebo s Historickým ústavom SAV na bode mrazu. Budem sa preto usilovať o oživenie dialógu medzi historickými ústavmi a s príslušnými vysokoskolskými katedrami. O oživenie dialógu medzi inštitúciami, nadáciami a občianskymi združeniami, ktoré sa zaoberajú podobnou činnosťou, ako sa zaoberá Ústav pamäti národa.

• **Politickí väzni na Slovensku od roku 1999 pôsobia v niekoľkých organizáciách, v pôvodnej PV ZPKO a v KPVS. Rozdelil ich postoj k politickým stranám. Treťou je Svetové združenie československých politických väzňov. Myslíte si, že sa vám podarí zintenzívniť dialóg medzi nimi, keď sa rozišli po vzájomnom nepochopení a animozitách?**

Prvé kroky som už podnikol. Napríklad nedávno som sa stretol so zástupcami politických väzňov v Poprade a dohodli sme sa na dvoch pravidlách. Nebudeme proti sebe nič zlé písať alebo zverejňovať. Budeme sa navzájom pozývať na verejné podujatia. Podmienky budúcej spolupráce všetci zástupcovia uvítali. Uvidíme, ako to bude vyzerať v praxi. Okrem toho som sa otvorene rozprával aj so zástupcami spomínaných organizácií a mám nádej, že ich zjednotenie je otázku času. Je omnoho viac, čo ich spája, ako to, čo ich rozdeľuje. V procese ich vzájomného dialógu chcem byť nápomocný už napríklad tým, že sa podľa možnosti budem zúčastňovať na ich spoločných aktivitách.

• **Vyznali ste sa, že vždy budete na strane trpiacich a prenasledovaných či už pre politické alebo náboženské presvedčenie. Po vojne však na Slovensku pôsobila Biela légia, ktorá mala za cieľ obnovu Slovenskej republiky. S jej členmi sa nastupujúca moc tvrdo vyrovnala. Aký máte názor na ľudí, ktorí boli prenasledovaní a trpeli za vlast?**

Komunisti krátko po uchopení moci nemilosrdne potrestali akýkoľvek odpor proti režimu. Príslušníkov Bielej légie popravovali v súvislosti s príklonom k prvej Slovenskej republike. Dnes si istotu môžeme povedať, že súdne procesy boli zmanipulované. Ľudí, ktorí trpeli za vlast, si vážim. Veď kto by nebol hrdý na naše

Slovensko, na jeho korene a všetko dobré, čo s tým súvisí. Je potrebné, aby sme mladým ľuďom predkladali statočných hrdinov, stavali im pamätníky. Robia to aj iné kultúrne národy. Obdivujem patriotizmus a odmietam nacionalizmus. Niektoré obdobia našich dejín si vyžadujú komplexnejší výskum. Sám som nákrúkal svedecké výpovede ľudí, ktorí boli odsúdení v procesoch s Bielou légiou. Pri tej príležitosti nikdy nezabudnem, ako istý pán v Košiciach po mojej otázke, či by to urobil znovu, odpovedal: „Neurobil. Bol som mladý a nerozvážny. Dodnes sa mi za to nikto ani nepoďakoval.“ Tak som sa mu za ústav poďakoval. V ÚPN máme zaznamenaných niekoľko svedectiev členov Bielej légie. Niektorí z nich nám povedali, že ich odsúdili za rozmnožovanie letákov namierených proti komunistom. Mnohí z nich trpeli za to, že protestovali proti nastupujúcej boľševizácii. Prirodzene mnohí z nich sa hlásili k Slovenskej republike a jej obnovu videli ako alternatívu komunistického Československa. No napriek tomu nikto z nich nesúhlasil s deportáciami židovského obyvateľstva.

• **Je správne, že sa pripomínajú nespravodlivosti voči židovským spoluobčanom. Menej sa však pripomínajú príčiny averzie voči Židom, ktoré spustili lavínu nešťastia. Nechcem, samozrejme, porovnávať, čo sa porovnať nedá, no ak sa hovorí iba o deportáciách, tak to nie je celkom spravodlivé. Stretli ste sa na Slovensku aj s obeťami židovskej chamtivosti?**

Súhlasím s vami, že nie je možné porovnávať, čo sa porovnať nedá. Keby iba jeden človek bol deportovaný neprávom, bol by to veľký zločin. V rámci Oral history som si vypočul veľa príbehov o ľudskej nezištnosti, ale aj o chamtivosti. Niektorí so slzami v očiach tlmočili svoje sklamanie a zúfalstvo. Raz pre holokaust a inokedy pre deportácie do Ruska. Na oboch stranách stáli nevinní ľudia, ich rodiny a malé deti. Nemal by som hovoriť za iných. Pri vypočúvaní svedeckých výpovedí ľudí, ktorí prežili holokaust, som sa dozvedel aj to, že veľa Slovákov ukrývalo židovských spoluobčanov. A to aj za cenu ohrozenia svojho života. Je nebezpečné, ak si jeden národ na úkor druhého privlastní cudzie práva. A nemusí to byť iba v materiálnej oblasti. Dnes sa to deje cez médiá. Za seba môžem povedať, že som mal to šťastie stretnúť omnoho viac ľudí, ktorí mi boli dobrým príkladom. A nie všetci boli Slováci.

• **Je paradox, že obdobie prvej Slovenskej republiky bolo dosiaľ zhodnotené optikou iného totalitného režimu – komunistického. Publikácia Stanislava Kaššovica mapuje politickú činnosť katolíckych kňazov, poslancov Slovenského snemu v rokoch 1939 – 1945 a ponúka nový obraz na toto obdobie našej histórie. Máte energiu a chuť zasadať sa za spravodlivé hodnotenie našich neďávnych dejín? Čo treba urobiť, aby sa ústav, ako hovoríte, stal ústavom celého národa?**

Veľmi mi záleží na spravodlivom hodnotení obdobia neslobody, ktoré sa stalo neoddeliteľnou súčasťou našich dejín. Preto by som odporúčal, aby prípadné konferencie o prvej Slovenskej republike boli organizované aj v spolupráci s inými historickými inštitúciami či renomovanými odborníkmi. Želám si oživenie vzťahov s inštitúciami, ktoré sa zaoberajú podobnou činnosťou ako ÚPN. Vyrovnávanie sa s obdobím neslobody je dlhodobý proces. Slovensko aj prostredníctvom ÚPN sa vybralo zložitou cestou. Preto omnoho viac sa chcem usilovať o širší pohľad na vybrané kapitoly našich dejín a nechcem dať nikomu príležitosť spochybniť úlohu a poslanie ÚPN.

Najslávnejší americký seržant prišiel na svet v drotárskej rodine v našej Jarabine

Bronzový hrdina s menom na opätku

Emil SEMANCO – Foto: autor

Pred niekoľkými rokmi o Michalovi Strenkovi nevedel nikto ani v jeho rodnej obci Jarabina. Pritom to bol najznámejší seržant americkej armády. Keď po ťažkých bojoch výsadky americkej námornej pechoty obsadzovali japonský ostrov Iwo Jima, viedol 23. februára 1945 vojakov zo svojho družstva na najvyšší vrchol vyhasnutej sopky Suribachi, kde vztýčili víťaznú zástavu. Fotoreportér agentúry Associated Press Joe Rosenthal zachytil tento okamih na dramatickej snímke, ktorú odborníci označili za najpôsobivejší fotodokument o bojoch Američanov v Tichomorí. Po vojne získal za túto fotografiu najprestížnejšie novinárske ocenenie – Pulitzerovu cenu.

Fotografia o vztýčení zástavy na japonskom Sírnom ostrove, ktorý bomby a granáty premenili zo zeleného raja na mesačnú kráterovú pustatinu, sa stala predlohou na poštovú známku, ktorú v USA vydali 11. júla 1945 na počesť víťazstiev amerických vojakov na bojiskách druhej svetovej vojny. Poslúžila sochárovi Felixovi de Weldon, ktorý podľa nej vymodeloval dvadsaťštyri metrov vysoký monument a verne doň vkomponoval šesť, takmer desaťmetrových postáv príslušníkov námornej pechoty, ktoré odliali zo sto ton bronzu!

Jeden z bojovníkov s insigniami seržanta, uprostred a takmer zakrytý spolu-bojovníkmi, má na opätku topánky vyryté meno MICHAEL STRANK. Za ním vľavo vzaďu so zdvihnutou rukou k žrdi stojí Ira Hayes, arizonský Indián z kmeňa Pimov, o ktorom svojho času Johnny Cash spieval baladu: „He won't answer anymore – aj hrdinovia môžu byť smutní a už sa ich radšej na nič nepýtajte...”

Pred Strankom dvíhajú ťažkú kovovú žrd' vľavky Frank Sousley, Rene Gagnon a John Bradley. A vpredu zohnutý k zemi sa Harlon Block namáhavo pokúša zabodnúť koniec tyče do skalnatého podlažia na okraji krátera.

Strank, Block a Sousley nikdy slávnú fotografiu nevideli. A ani netušili, že sú slávni. Zahynuli pod japonskou sopkou Suribachi – ako tisíce ich bojových druhov – krátko po tom, ako mladý frontový fotograf stlačil spúšť fotoaparátu. Oslovanými národnými hrdinami sa po vojne stali Bradley, Hayes a Gagnon...

Azda najväčší vojnový pomník na svete slávnostne odhalili vo Washingtone pri Arlingtonskom národnom cintoríne k 10. výročiu skončenia druhej svetovej vojny. Je na ňom výrok vtedajšieho najvyššieho veliteľa tichomorskej námornej flotily USA admirála Chestera W. Nimitza, ktorý charakterizoval kruté boje na ostrove Iwo Jima slovami: „Neobyčajná statočnosť bola bežnou cnosťou.“

■ DOMEČ č. 141

Jarabina, miestnym rusínskym dialektom Oriabina, je na dohľad okresného mesta Stará Ľubovňa. Strenkovci, ktorých tu žije poženane, majú toľko rozlišovacích prídomkov, koľko je na dedine treba, aby bolo jasné, o kom je práve reč – Šiktirovi, Michalkovi, Benišinovi, Strenčišinovi, Jahančini, Šambroňanovi, Bačovi...

Oproti domcu s popisným číslom 141, odkiaľ v jeseni 1920 odišiel za more Vasiľ Strenk-Bačov a o dva roky sa za ním vydala so synkom na rukách cez poľský Gdaňsk do New Yorku a Johnstownu v Pensylvánii aj jeho žena Marta, rodená Grofiková, je cez potok na dohodenie kameňom námestíčko s parčíkom, kde na pamättníku druhej svetovej vojny k menám trinástich jej obetí pred desiatimi rokmi vytesali ďalšie dve: MICHAL STRENK a MICHAL GROFIK.

Boli bratanci, rovesníci – seržant a poručík v armáde USA. Jeden padol 1. marca 1945 na malom sopečnom japonskom ostrovčeku a druhý zahynul 24. marca 1944 v morských vlnách aj s posádkou pri pobreží Talianska ako veliteľ bombardéra AAF-201 N 3957, ktorý zostrelili fašistickí vojaci pri poslednom osudovom deväťnástom nálete.

Osudy oboch Jarabinčanov mi priblížil niekdajší obecný kronikár Mikuláš Strenk. Ešte vo mne rezonuje jeho stále sýty a hlboký hlas a zreteľne počujem hrdosť v ňom, keď pripomína, že nielen Kysučania majú svojho Čerňana. Veď aj ďalší americký astronaut Thomas D. James, ktorý sa narodil 22. januára 1955 v Baltimore, má slovenských predkov. Jeho starí rodičia Ján Matľák a Katarína Hrebiková odišli do USA v roku 1901 z neďalekej obce Jakubany. A svetovo preslávený umelec Andy Warhol? Ten

Michal Strenk

mal rusínskych rodičov z Mikovej pri Medzilaborciach...

O Michalovi Strenkovi sme hovorili aj s dlhoročným jarabínskym starostom Mikulášom Kaňom a riaditeľom školy Jozefom Kovalčíkom – lebo to je ich zásluha, že sa dostalo posmrtné cti aj tým dvom chlapcom, čo opúšťali rodnú dedinu v náručí svojich matiek a ich rodáci sa o ich odvážnom živote a hrdinskej smrti dozvedeli len teraz...

■ Z DROTÁRSKEJ KOLISKY

U nás sa viac hovorí o drotároch z Kysúc a na tých spod Magury sa neprávom zabúda. Aj Michalov otec Vasiľ Strenk sa živil ako mnohí chlapci z Jarabiny, Litmanovej i Kamienky. Chodil svetom ako drotár. Keď mu krošňa oťažela starosťami o ženu a dieťa, zbalil si vysta-hovalecký kufrík. Horšie azda nebude... Povzbudzoval sa ku každému kroku za emigrantským chlebkom. Spoza mora posielal skúpe listy a naostatok aj pár dolárov žene Marte na cestu.

„Príd,“ napísal. „Popredaj, čo sa dá. Mám teraz robotu v májne. Banická robota je ťažká, ale zárobok je predsa len istejší ako u nás doma, v kraju...!“

Poslúchla ho. Veď akýže je to život zostať v dvadsiatich s deckom sama bez muža. Do Ameriky sa zberal aj brat Jozef Grofik, išla s ním aj ona. A hoci si myslela, že na tej šífe pri búrkovom vlnobití zhy-nie, predsa len pevne na hrudi chránila svoj najdrahší majetok – malého Miška...

Vasiľ bol dobrý muž. Všetko, čo zarobil, donášal domov. Ona tiež čosi dostala za vykŕmené husi od Židov a priskrbila aj za ušité a popredané periny. Ak aj zašiel s chlapmi po šichte do krčmy, minul sotva pár centov na duhan. Na tancovačky, kde hrával na trúbke, ju brával so sebou... Malý jej sedával na kolenách. Hojdala ho do rytmu, ale on hľadel očarovaný na otcovu trúbku, priťahovala ho ako magnet. Mama Marta mu pritom neraz nôtla: Oriabino, mati moja... A keď sa johnstownským domcom v banickej prístahovaleckej kolónii ozval plač ďalšieho novorodenca, celkom dobre vedela, že už to nebude fiu Mihály, ako jej prvorodeného zapísal doma maďarónsky notár do V. zväzku knihy narodených pod poradovým číslom 72 na strane 186, ale newborn child Mary; potom k nim ešte do čoraz početnejšej rodiny pribudli chlapci John a Pete...

Vtedy ešte netušila, že najstaršieho i najmladšieho syna vojenské krížniky o pár rokov kamsi ďaleko odvezú a dar-mo bude pritláčať skrížené ruky na hrudi – ako vtedy pred strašným typhoonom na palube lode z Gdaňska do New Yorku – už sa jej živí nevráti...

Prestahovali sa do väčšieho domu

vo Franklin Borough, ktorého časť aj pre-najmali. Michalovi bolo smutno za Points Stadium v Johnstowne, kde bol kapitánom bejzbalových nádejí, ale o to viac sa teraz venoval hre na french horn. Ten mal, pánečku, iný zvuk ako stará otcova trumpet. Načo by mu aj boli v úzkych uličkách medzi tehlovými barakmi rýchle reakcie a výborné periférne videnie. Ako slepému noty? Fotografická pamäť ho prenášala v škole z triedy do triedy bez väčšej námahy, a tak väčšinu času trávil na muzikách, kde hrával ma harmonike aj bratranec Mike Grofik, ktorý študoval za učiteľa hudby. Strenk mal hlas ako zvon. Keď zatiahol daktorú z tých mami-vých mami-vých piesní, vždy sa našli v sále dvaja-traja krajanovia, čo sa pridali rusín-skymi hlasivkami i pohárikom ražnej.

■ FEŠÁCKY DOBROVOLNÍK

Michala vždy lákalo more. Po priemyslovke odišiel na stavbu ciest. A mal aj dobrý job na pensylvánskej diaľnici... Lenže čoraz viac sa medzi chlapmi hovo-rilo o Hitlerovi, o vojne v Európe a Michalovi, na ktorom už aj tak nechávali diev-čatá oči, učarovala uniforma. Šiesteho októbra 1939 sa ako dobrovoľník prihlá-sil do armády – na štyri roky k námornej pechote. Výcvik absolvoval na Parris Is-lande, na základni New River v Severnej Karolíne a potom ho prevelili na kubán-ske Guantanamo. Koncom apríla 1941 ho povýšili na desiatnika a 26. januára 1942 získal hodnosť seržanta.

Ale to už bola Amerika v šoku. Ťažko sa spamätávala z Pearl Harbouru. Japonské bojové heslo Tora, Tora, Tora – ako smrtonosný tajfún takmer dvoch stoviek lietadiel – zmietol pyšnú flotilu a základňu Američanov na jednom z Ha-vajských ostrovov. Na druhý deň po útoku Japoncov – 8. decembra 1941 – Amerika vyhlásila Japonsku vojnu.

Seržant Michael Strank s námor-níckym vakom na pleci precestoval ce-lými Spojenými štátmi na západ krajiny a v San Diegu sa hlásil na vojenskóm krížniku, ktorý nabral kurz Wallisove os-trovy, námorná základňa Uveí. V marci 1943 už mal medailu Purple Heart za boje na Pavuvu v Russelovom súost-roví. Takto ho v parádnej rovnošate aj s medailou na hrudi vystískala mama, keď vo februári 1944 prišiel domov na mi-moriadnu dovolenku. Naposledy sa objal s rodičmi, so sestrou, s bratom...

Absolvoval ešte ďalší výcvik v Camp Pendleton už na Havajských ostrovoch a s chlapcami zo svojho platoonu sa na-lo-dil na krížnik, ktorý celé týždne zasypával vyhasnutú sopku Suribachi ohňom pa-lubných kanónov. Sedem a pol kilomet-ra dlhý a štyri kilometre široký ostrovček Iwo Jima bol mimoriadne dôležitý strate-gický bod. Japonci pod velením generála Tadamichi Kurbajašioho tu využili vhodný terén a vybudovali pevnú obranu so sys-témom prepojených bunkrov a tunelov. Mali tu dve poľné letiská i radarovú stani-cu, ktorá útoky amerických bombardérov B-29 na japonskú pevninu signalizovala s dvojhodinovým predstihom.

■ VÍŤAZNÁ VLAJKA

Američania udeli na ostrov všetku silou. Od 15. júna 1944 naň páliło až päť-sto vojenských plavidiel a tisícka bojových lietadiel ho zasypávala neuveriteľným množstvom bômb. Tri divízie námornej pechoty – 49 000 vojakov a dôstojníkov sa však na ňom vylodilo až 19. februára 1945. Prvá americká zástava na ňom zaviala po štyroch dňoch smrtonosných bojov. Nebola veľká a dostatočne viditeľ-ná z každého miesta na ostrove. Ktorýsi prieskumník zo Strenkovej čaty sa preto preplazil k najbližšiemu plavidlu a do-vliekol odtiaľ šesť a pol metrovú kovovú tyč. Strenk, jeho zástupca Block, Indián Hayes z arizonskej rezervácie Sacaton, strelci Bradley a Sousley i nevysoký syn

francúzskych prístahovalcov z Manchest-ru Rene Gagnon sa krytí prudkou paľbou priskokmi i dlhým, úporným plazením dobýjali k vrcholu sopky. Mike mal pod krátkym batledresom na hrudi zástavu s hviezdami a pruhmi veľkú ako svet – bez pár centimetrov dva a pol krát jeden a pol metra... S nimi postupoval aj mladý agentúrny fotograf Rosenthal, ktorý žur-nalistickou intuíciou vycítil, že sa udeje čosi, pri čom nemôže chýbať.

■ SLÁVNÁ SNÍMKA

Keď sa snímka objavila v americkej tlačí, z vojenského ústredia k nej poskytli oficiálnu identifikáciu – vraj vojakom cel-kom vpravo, ktorému nevidieť do tváre, je Harry Hansen z Bostonu... Len čo Blocko-va mama Belle uvidela záber v ktorých-si novinách, vyhrklo z nej: „Veď to je náš Harlon!“ A vytrvalo opakovala, že si predsa syna pozná, aj keď viacerí pochy-bovali, či je celkom pri zmysloch. Mysleli si o nej, že sa, chudera, po synovej smrti pomiatla od žiaľu na rozum...

Harlon Block prevzal velenie po Michaelovej smrti, keď seržanta Stranka 1. marca zasiahol granát. Priletel od vlastných – z americkej lode. Mike práve do piesku kreslil plán ďalšieho postupu. Do ďalšej akcie už viedol čatu Harlon, ale o hodinu tiež padol mŕtvý po výbu-chu granátu. Franka Sousleyho – tretieho z vrcholu Suribachi – usmrtil japonský ostreľovač 21. marca na severnej strane ostrova.

O osemnásť mesiacov vyšetrova-nie komisie Kongresu potvrdilo, že Belle Blocková mala pravdu. Za chybu pri určo-vaní mien vojakov z fotografie sa ospra-vedlnili. Tým skláňajúcim sa vojakom, čo sa snažil nájsť v skalách daký otvor na žrd' zástavy, bol predsa len jej syn!

Slávu spoznali len Bradley, Gagnon a Hayes. Do Bieleho domu k prezidentovi Trumanovi pozvali všetkých šiestich vo-jakov z fotografie. Prišli len traja, aby si vypočuli slová o hrdinstve. Indián Ira to tak nevidel. Keď odchádzal z rezervácie do vojny, náčelník mu povedal, aby sa nespreneveril povesti bojovníka...

„Nie, nebolo to hrdinstvo,“ odpove-dal na tisíckrát počutú otázku, kým sa neupil k smrti. Ako duchovia sa mu vyná-rali tváre štyridsiatich druhov, ktorí zostali pod tou prekliatou japonskou sopkou na Sírnom ostrove. Zo Strenkovej čaty pre-žili len piati. Len dvadsiati siedmi z celej dvesto päťdesiatčlennej jednotky...

Ira nikdy nevidel slávne súsošie Iwo Jima Memorial, na ktorom je posledný s rukou zdvihnutou k zástave. Pochovali ho 24. januára 1955, keď dopil svoju po-slednú fľašku whisky...

Na odhalenie pamätnej tabule Mi-chaelovi Strankovi vo Franklin Borough prišiel v roku 1986 len John Bradley. Je na nej text: „Michael Strank bol najstarší a mal najvyššiu hodnotu zo šiestich mu-žov, ktorí vztýčili americkú zástavu na Iwo Jima.“

Pochovali ho najprv na japonskom ostrove – ako všetkých ostatných. Domov sa vracali na palube krížnika Lincoln v ci-nových rakvách. Vojaci i generáli. V smrti všetci rovní...

Michaelov priateľ Franklin Sousley leží na Elizavilskom cintoríne v Kentucky. Rene Gagnon umrel v roku 1979 v Man-chestri, John Bradley odišiel za spolubo-jovníkmi ako posledný v roku 1994 a je pochovaný v meste Antigo...

Seržanta Michaela Stranka uložili do americkej zeme na Arlingtonskom národnom cintoríne 19. januára 1949. Leží vedľa amerických prezidentov, ktorí ho vo svojich prejavoch pri vojenských slávnostiach neraz spomínali. Na hrobe má vytesané ako miesto pôvodu – PEN-SYLVANIA.

A pritom prišiel na svet v malebnej dedinke Jarabina v Ľubovnianskej vrcho-vine.

POZNÁMKA

Keď som v korytách hor-ských riek prvý raz videl obrovské balvany, ktoré sila vody z topia-cich sa snehov dokázala rozkrútiť a premeniť na nezvyčajné kamen-né vrtáky, privádzalo ma to do úža-su. Vytrvalým pohybom v koryte vyhlbili priehlbne, ktoré miestni obyvatelia podľa tvaru výstižne pomenovali hrnce.

Kamenné hrnce

Takéto obrie kamenné hrnce sú aj v susedstve Pieninského národné-ho parku – v Jarabínskom prielome. Divokrásoky potok Malý Lipník tu ti-sícročia prerážal vápencové bralo, prehrýzal sa ním, až v ňom vyhlbil takmer kilometrový kaňon s obriami skalnými hrncami.

V chránenom pásme rezervá-cie, ktorá sa rozprestiera na ploche necelých šiestich hektárov, je kaňon od roku 1967 chráneným prírodným výtvorom.

Jarabínsky prielom sa začína severne od rovnomernej obce pod bralom, ktoré tunajší obyvatelia na-zvali Baraní roh. Pomenovali ho podľa nálezov početných skamenelin rôznych prehistorických mäkkýšov, článkoviec a hlavonožcov, ktorých odtlačky majú v priemere aj dvadsať centimetrov a ich kanelúrované telá naozaj pripomínajú baranie rohy. Rovnaké skameneliny možno nájsť aj v kameňolome pod stometrovou Ly-sou skalou, kde sa kaňon končí ani nie kilometer od prvých jarabínskych domov. Práve v dolnej časti je kaňon najzaujímavejší. Potok tu zurčí v kas-kádach a vo vodopádikoch, kľukatí sa v meandroch, prepletá sa húšti-nami mohutných smrekov aj zátočin lopúchov, aby ho vzápätí zovreli až štyridsaťmetrové zvislé skalné steny, ktoré sú od seba na rozpaženie rúk. Neraz sme v tomto zelenom labyrinte zhladúvali detváky, ktoré už prestalo zaujímať hľadanie odtlačkov prehis-torických lastúr, odbehli od Baranie-ho rohu do zákutí v kaňone a zahrali sa s dospelákmi na schovávačku. Nebola to celkom nevinná hra, lebo hĺbka Pecí – ako hľbočinám hovoria Jarabinčania – láka aj ľaká. Najväč-šie obrie hrnce „vykrútili“ odvalené balvany v strednej časti kaňonu. Tie najväčšie majú šírku aj tri metre a do niektorých sa nám ponorila vyše dvojmetrová lieskovica...

Jarabínskym prielomom vedie turistická značka, pričom sa odporú-ča sledovať ju zhora nadol „po vode“ od Baranieho rohu k Lysej skale. Len-že nie vždy možno kaňonom prejsť. V zime ho zavalia snehy, ktoré tu v tŕňach vydržia dlho do jari. Aj v lete možno vychutnávať pralesnú všeho-chuť obrích hrncov iba vtedy, ak je Malý Lipník skutočne malý.

V posledných dvoch-troch ro-koch dokáže aj táto nevelká horská bystrina po prudkých lejakoch zdi-vocieť a zaliať Jarabinu povodňami, čo si už pred pár rokmi vyžiadali aj ľudskú obeť a nemálo materiálnych škôd. Veľké vody kaňon vyčistia od starých spráchnivených kmeňov a nové nanosia do bizarných stavieb kaskád, perejí a pstruhových kúpa-lísk. Pre tých, čo hľadajú trochu ne-falšovanej divočiny i nenakaširovanej turistickej romantiky, je Jarabínsky prielom ideálne miesto. Aj v tomto chránenom území by sa však už zi-šiel náučný chodník, lebo nie každý návštevník objaví všetky jeho krásy, lákadlá aj nástrahy.

Emil SEMANCO

AKTUÁLNE

Volanie na ratu

Prežijú Slováci v Maďarsku?
Po konštatovaní, že je to s nimi horšie, ako sme predbežne predpokladali, je táto otázka celkom namieste. Problémom je nielen to, že Slovákov v Maďarsku je menej ako v roku 2001, ale najmä to, že maďarská politika to nie je proti nim využiť – zohľadniť to trebárs pri udeľovaní dotácií, pri zakladaní miestnych slovenských samospráv a podobne.

Tieto fakty svedčia v prvom rade o nedostatočnej národnostno-politickej praxi Maďarska, navyše treba zdôrazniť, že pri sčítaní išlo o tzv. senzitívny údaj, teda na otázky súvisiace s národnosťou a materinským jazykom občania mohli a nemuseli odpovedať. Slovom, ide o totálne nespolehlivé údaje, ktoré značne ovplyvnilo aj vedenie tej-ktorej lokality, notár si vyberal sčítacích komisárov (pod vplyvom starostu a poslaneckého zboru) svojvoľne podľa vlastných predstáv. Povedzme v známych Mlynkoch nerešpektovali žiadosť, aby túto prácu vykonávali – tak ako to bolo v minulosti – najmä slovenskí pedagógovia, dokonca snáď ani jeden z terajších „sčítačov“ nebol Slováč, takže potom výsledok už ani nie je prevkapením. Z polovičného stavu obyvateľstva Slováci „sa zrazu zmenšili“ na zhruba štvrtinu...

Počet obyvateľov Maďarska klesol za desať rokov o 260 687. Vyplýva to z práve zverejnených výsledkov sčítania ľudu v roku 2011, pri ktorom v tejto krajine zaregistrovali 9 937 628 obyvateľov. K slovenskej menšine sa prihlásilo 35 208 obyvateľov, čo je vyše desaťpercentný pokles za uvedené obdobie. Podpredseda Ústredného štatistického úradu (KSH) Zsolt Németh v Budapešti na tlačovej besede uviedol, že prirodzený úbytok v spoločnosti bol o tretinu zmierený vplyvom medzinárodnej migrácie. Koncom desaťročia však k poklesu počtu obyvateľov prispel vstup Maďarska do Európskej únie a otvorenie pracovného trhu západných krajín. Člen Valného zhromaždenia Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku (CŠSM) Imrich Fuhl pre TASR v tejto súvislosti uviedol, že v sčítaní ľudu bola otázka týkajúca sa národnosti nepovinná, mnohí na ňu preto ani neodpovedali. Zistené údaje môžu byť skreslené.

„Považujem za politicky nekorrektné, že na základe týchto údajov budú posudzované štátne dotácie pre menšiny,“ dodal I. Fuhl. Najpočetnejšou národnostnou menšinou v Maďarsku je rómska, ku ktorej sa prihlásilo 315 000 ľudí. V roku 2001 bolo Rómov o 53 percent menej. Nárast počtu zaznamenala aj druhá najväčšia menšina – nemecká. Nemcov zaregistrovali 186 000 – o 54 percent viac ako pred desiatimi rokmi. Príslušníci slovenskej menšiny obsadili počtom tretiu priečku spolu s Rumunmi. Chorvátov je takmer 27 000, Srbov zhruba 10 000 a počet príslušníkov ďalších siedmich menšín je podľa údajov KSH menej než 10 tisíc.

(jcb) - Foto: (mrs)

Čo ukázali výsledky sčítania obyvateľov z roku 2011 u našich južných susedov

Výrazne ubudlo veriacich, ale aj Slovákov

Pavol BEŇO – Zdroj: oslovma.hu - Foto: (mrs)

Od zverejnenia prvých výsledkov sčítania obyvateľstva v roku 2011 v Maďarsku neuplynulo veľa času a už sa objavili prvé interpretácie. Najväčší ohlas vyvolal obrovský pokles veriacich (ubudlo 1,7 milióna katolíkov, 470 tisíc reformovaných a 90 tisíc evanjelikov a. v.), respektíve veľký počet tých respondentov (1,6 milióna osôb), ktorí na otázku príslušnosti k vierovyznaniu neodpovedali. Pritom sa však v priebehu desiatich rokov počet tých, ktorí sa nehlásia k žiadnemu cirkevnému spoločenstvu, zvýšil o 323 tisíc osôb – na 1,8 milióna. Analytici sa zhodujú, že to je v súlade s celoeurópskym trendom.

Výsledky sčítania obyvateľstva – počet Slovákov v Maďarsku	Rok 2001	Rok 2011
Osoby hlásiace sa k slovenskej národnosti	17 693	29 647
Osoby so slovenským materinským jazykom	11 817	9 888
Osoby používajúce slovenčinu v rodinnom a priateľskom kruhu	18 057	16 266
Osoby viažuce sa k slovenským kultúrnym hodnotám a tradíciám	26 631	nezisťovalo sa

Zatiaľ oveľa menší ohlas vyvolali faktické údaje o zistenom počte obyvateľov hlásiacich sa k inej etnickej príslušnosti ako maďarskej, pričom však údaje „plebiscitu“ aj v tomto prišli nemej zaujímavé prevkapenie. Celkový počet osôb hlásiacich sa k rôznym etnikám – okrem maďarského – v porovnaní s rokom 2001 sa zvýšili o 145,6 percenta. Pri posudzovaní hodnovernosti týchto výsledkov však treba brať do úvahy aj ten fakt, že každá siedma z oslovených osôb neodpovedala na otázku na zistenie etnickej príslušnosti respondenta. Odborníci poukazujú aj na to, že pri formulácii otázok týkajúcich sa náboženstva a etnickej príslušnosti zohrávali primárnu úlohu politické kalkulácie vládnucej garnitúry a odbornosť bola postavená na vedľajšiu koľaj.

NÁRASTY A ÚBYTKY

Ďalším prevkapením uverejnených výsledkov je všeobecný nárast príslušníkov hlásiacich sa k niektorej zákonom uznananej národnosti. Počet Bulharov, Rusínov a Srbov sa zvýšil približne na dvojnásobok, Arménov na pätnásobok a Rumunov dokonca o šesť a pol násobok! Číslo vykazujú úbytok u Slovincov, Grékov a, bohužiaľ, aj u Slovákov.

Najväčší absolútny nárast o 100 tisíc osôb (153,4 percenta) v priebehu desiatich rokov bol zaznamenaný u rómskej populácie. Každému je jasné, že 250-tisícová komunita Rómov, zmapovaná pri sčítaní v roku 2001, nemohla vykazať stotisícový prirodzený prírastok. Príčiny tohto nárastu treba hľadať v sociálnych podmienkach charakterizujúcich celospoločenskú klimu počas uplynulého desaťročia. Zosilňujúci rasizmus, krvavé protirómske útoky – popri zastrešovaní rómskeho obyvateľstva – určite prispeli aj k posilneniu etnickej identity Rómov, čo má za následok, že Rómovia čím ďalej, tým menej skrývajú svoju identitu. Na týchto výsledkoch sa podpísalo aj 700 sčítacích komisárov rómskeho pôvodu. Podľa sociológov pri sčítaní obyvateľstva aj tak len približne polovica z celkovej rómskej populácie Maďarska sa priznala k svojej skutočnej etnickej identite.

Päťdesiatisícový nárast nemeckého etnika sa dá vysvetliť aktivitami miestnych menšinových samospráv a rôznych kultúrnych združení, ako aj výdatnou materiálnou a morálnou pomocou poskytovanou materskou krajinou. Prevkapujúco veľký je nárast osôb hlásiacich sa k rumunskej národnosti (241,12 percenta), vďaka čomu sa Rumuni stali tretou najpočetnejšou národnostnou menšinou v Maďarsku (35 641 osôb). Zaujali teda tretiu priečku, ktorá doteraz patrila Slovákom. Aj v tomto prípade platí konštatovanie, že nejde o žiadnu populačnú explóziu autochtónnych Rumunov žijúcich na území Maďarska. Tento populačný rozmach spôsobili úplne iné okolnosti. Zástupca štátneho tajomníka Ministerstva ľudských zdrojov zodpovedný za agendu národnosti a styky s ob-

čianskou sférou Csaba Latorczai to pripisuje migračným procesom v rámci Európskej únie. Toto konštatovanie potvrdzujú údaje nárastu obyvateľstva rumunskej národnosti v prihraničných župách východného Maďarska a Budapešti. Do prihraničných oblastí na východe Maďarska sa masovo sťahuje rumunské obyvateľstvo z Rumunska.

SLOVENSKÁ BIEDA

Podľa agregovaných odpovedí na otázky zamerané na zistenie etnickej identity respondentov v roku 2001 žilo v Maďarsku 39 776 osôb hlásiacich sa v nejakej miere k slovenskej národnosti. Tento počet sa v roku 2011 znížil na 35 208 obyvateľov, čo znamená pokles o 11,3 percenta. Rovnako sa znížil aj počet osôb s materinským jazykom, ako aj tých, ktorí používajú slovenský jazyk pri komunikácii v rodinnom či priateľskom styku. S týmto výsledkom však nekorešponduje zistenie, že počet osôb (17 693) hlásiacich sa za Slovákov v roku 2001 sa v roku 2011 zvýšil na 29 647. Doterajšie komentáre tento rozpor pripisujú tomu, že pri sčítaní v roku 2001 a 2011 sa národnostná identita zisťovala podľa odlišnej metodiky, z čoho vznikli odlišné a nesúrodé výstupy.

Analýza výsledkov z jednotlivých žúp naznačuje, že aj v prípade Slovákov treba zobrať do úvahy tak medzishátne, ako aj vnútroštátne migračné efekty. Číslo svedčia o náraste slovenského obyvateľstva na území žúp pri slovensko-maďarskej štátnej hranici. Ide o presídlenecov do miest a obcí v severomaďarských prihraničných oblastiach. Na území župy Győr-Sopron, bezprostredne susediacej s Bratislavou, sa počet Slovákov z pôvodných 84 zistených v roku 2001 zvýšil na 1 522 osôb; na území župy Nógrád z pôvodných 1 778 na 2 644 osôb a na území župy Borsod-Abaúj-Zemplén, susediacou s Košicami, z pôvodných 1 150 na 1 991 osôb. Na druhej strane nesmie zostať bez povšimnutia pokles Slovákov v župách s autochtónnym slovenským obyvateľstvom (Békeš: z 10 259 na 8 877, Čongrád: 819 na 673, Pešť: z 8 331 na 7 463) a v Budapešti (zo 4 929 na 3 257).

ZAVÁDZAJÚCA METODIKA

Tieto údaje sa však ťažko dajú hodnotiť ako objektívne pre odlišnú metodiku zisťovania štatistických údajov pri sčítaní obyvateľstva. Kým v roku 2001 agregovaný počet osôb patriacich podľa nejakého zo stanoveného kritéria k slovenskému etniku (napríklad: väzba k slovenským kultúrnym hodnotám a tradíciám) bol väčší ako číslo osôb hlásiacich sa priamo k slovenskej národnosti, agregované výsledky zo sčítania v roku 2011 sú nižšie od počtu osôb hlásiacich sa priamo k slovenskej národnosti. Porovnanie agregovaných výsledkov z roku 2001 a 2001 okrem župy Báč-Kiškun naznačujú pokles celkového počtu príslušníkov slovenskej národnosti v Budapešti a v župách s autochtónnym slovenským obyvateľstvom.

Na druhej strane údaje nasvedčujú, že rastie počet Slovákov v tých župách, v ktorých sa v minulosti nevytvorilo slovenské obyvateľstvo vo väčšom počte. Takéto sú napríklad: župy Hajdú-Bihar, Somogy a Veszprém. Je to dôkaz toho, že Slováci pre zabezpečenie si živobytia migrujú za prácou a v novom bydlisku vytvárajú málopočetné diaspóry.

Na základe uverejnených výstupov sčítania obyvateľstva a ich porovnaní s výsledkami sčítania z roku 2001 sa dajú vyvodiť nasledujúce závery:

• **za posledných 10 rokov došlo k poklesu počtu príslušníkov slovenskej národnosti,**

• **nastal nárast slovenského živlu v župách susediacich so Slovenskom, a to následkom prisťahovalectva zo Slovenska,**

• **zvýšil sa počet Slovákov, ktorí opustili obce a mestá pôvodne obývané Slováckmi a v novom prostredí vytvorili málopočetné slovenské diaspóry.**

Vyššie uvedené skutočnosti odporujú tvrdeniam, že v Maďarsku sa zvyšuje počet príslušníkov slovenskej národnosti. Naopak, celkový počet Slovákov v Maďarsku sa znížil z 39 776 v roku 2001 na 35 208 v roku 2011. Úbytok predstavuje 4 568 osôb. Ak zo zisteného počtu Slovákov na území Maďarska v roku 2011 odrátame počet prisťahovalcov zo Slovenska, potom tento úbytok je ešte väčší!

Tento vývoj v niektorých obciach, ako aj v mestských častiach Budapešti spôsobí, že podľa nových volebných pravidiel, ktoré sa začnú uplatňovať pri voľbách v roku 2014, nebude možné usporiadať voľby do slovenskej menšinovej samosprávy. (Podľa nových pravidiel totiž menšinové samosprávy bude možné voliť len v tých obciach a mestských častiach, kde pri sčítaní obyvateľstva bolo zistených najmenej 30 príslušníkov patriacich k danej etnickej komunite.) Bude to mať za následok, že po voľbách v roku 2014 klesne počet miestnych slovenských samospráv, a tým sa oslabí aj potenciál Slovákov presadzovať a uplatňovať svoje menšinové práva v rámci politického systému Maďarska.

Čím sa dá vysvetliť tento stav? Predovšetkým našim nízkym národným povedomím.

VLAŽNÉ Povedomie

Ďalej aj tým, že vedúci činitelia miest a obcí obývaných Slováckmi (Békešská Čaba, Sarvaš, Slovenský Komlóš, Mlynky...) sa správajú vlažne, často aj averzne k slovenským tradíciám, ako aj k slovenským symbolom (vytyčovanie slovenskej vlajky na verejných budovách, pomenovanie verejných priestranstiev po slovenských národných dejateľoch, umiestnenie dvojazyčných názvov atď.). Neposkytujú dostatočnú materiálnu ani morálnu podporu aktivitám miestnych slovenských samospráv a rôznym slovenským združeniam. Tento nezdravý prístup v prípade Mlynkov vyústil až do deložovania miestnych slovenských spolkov z ich sídla.

Je to aj dôsledok z roka na rok čím ďalej tým viac odumierajúceho národnostného školstva, zanikajúceho vyučovania slovenčiny v školách malých dedín obývaných Slováckmi. Po zániku školy alebo vyučovania slovenčiny prestane aj pôsobenie učiteľov týchto škôl na spoločenský a kultúrny život týchto obcí.

ZASTRAŠOVACIE AKTIVITY

Svoju úlohu na tom, že mnohí naši spoluobčania slovenskej národnosti si nepriznali svoju pravú etnickú identitu, zohrali aj zastrešovacie aktivity rôznych extrémistických skupín pôsobiach v Maďarsku a ich útoky na sídla slovenských ustanovizní či dokonca aj na slovenských verejných činiteľov. V priebehu minulých desiatich rokov sme boli opakovane svedkami takýchto nevráživých prejavov. Na jar 2001 sa objavili protislovenské nápisy v Békešskej Čabe na stene Domu slovenskej kultúry. V roku 2006 neznámi páchatelia zneuctili slovenské názvy obcí v Pilišských horách a sídlo Slovenskej samosprávy XVII. mestskej časti v Budapešti. V roku 2008 sa uďali podobné provokácie v Santove, Mlynkoch, Békešskej Čabe a Ečeri. V roku 2009 neznámi páchatelia „vyzdobil“ sídlo Zväzu Slovákov v Budapešti hanlivými odkazmi. V roku 2009 zastrešovali tabule so slovenským názvom na príchodových cestách do mesta Medeš (Medgyesegyháza). V tom istom období tiež neznámi páchatelia nasprejovali šesticiu Dávidovu hviezdu na dvojazyčnú slovensko-maďarskú informačnú tabuľu umiestnenú pred Domom slovenských tradícií v meste Oroszlán. Takýchto provokácií neboli ušetrení ani činitelia slovenského verejného života v Maďarsku. V roku 2010 Celosvetový zväz Maďarov rozpútal štvavú kampaň proti výkonnej tajomníčke Čabianskej organizácie Slovákov a riaditeľke Domu slovenskej kultúry Anne Istvánovej. Rôzne krajne pravicové organizácie si vybili zlosť na čabianskych Slováckoch. Boli zasypaní výhražnými a obscénnymi esemeskami a e-mailovými správmi. Predsedníčka miestnej stránickej organizácie Jobbik v Békešskej Čabe Tünde Kocziarová, pýšiaca sa svojimi „tótskymi predkami“, privlastňujúca si právo vyjadrovať sa „v mene všetkých humánne rozmýšľajúcich spoluobčanov“ dokonca požadovala odstránenie Anny Istvánovej z verejného života Békešskej Čaby.

Slovenská škola v maďarskej obci.

Pred tridsiatimi rokmi umrel legendárny predstaviteľ Jánošíka Paľo Bielik Nezrad' svoju zem, lebo poblúdiš...

Pavol M. KUBIŠ – Foto: archív

Herec a režisér Paľo Bielik sa narodil 11. decembra 1910 v Senici (dnes súčasť Banskej Bystrice). Film mal vtedy iba štrnásť rokov, divadlo našťastie viac. Oboje okúsil. Po svojom. Svojsky. O jeho diele a postavách sa už popísalo dosť. On svoj postoj zanechal v nevšednom a neopakovateľnom filmovom odkaze. Pre moju generáciu, ktorá uzrela svetlo sveta desať rokov po Fričovom Jánošíkovi, však znamená práve tú čiernobielu postavu strieborného plátna, čo pre nás vtedy hrala všetkými farbami...

Jánošíkovská legenda reprezentovala už dávno živú súčasť slovenskej ľudovej kultúry a bola po stáročia zdrojom zápasov o sociálnu spravodlivosť i národnú existenciu, živila vieru v lepšiu zajtrajšok. Je teda len prirodzené, že aj pri kolíske filmu na Slovensku môžeme spoľahlivo identifikovať prítomnosť týchto historických vplyvov. Túto líniu môžeme presne sledovať aj v budúcej tvorbe režiséra Paľa Bielika, na ktorého čaká životná príležitosť zahrať si Jánošíka v rovnomennom

filme českého režiséra Martina Friča v roku 1935.

■ HŮRNÝ CHLAPEČ

V roku 1984 vyšla vo vydavateľstve Tatran v Bratislave monografia o Paľovi Bielikovi. Nedá sa neodcitovať z tejto publikácie Ernesta Štrica: „Ktovie, aká to sudička stála pri kolíske, ale jedno je isté, že príroda obdarila chlapca statnou postavou, naplnila dušu citlivosťou, bohatstvom umeleckých vlôh a naliata mu do žíl štavu svojrázneho

slovenského temperamentu, ktorý mu už v detstve umožňoval, aby ako prvý jarky preskakoval, aby sa na stromy šplhával, život vtáčeniec v hniezdach pozoroval a na skaliská vyliezal. Aj na prstoch občas zahvízdal tak silno, až sa hora „otriasala“, a starostlivá Marka – mať naša (tak sme volali jeho mamu), vyšla na priedomie, že čo sa vlastne robí. Nič, to len dal znať, že už domov ide Paľo, poslušný syn svojej matere... (Zo spomienok Vladimíra Zimmera).

Ako školopovinný žiak sa však Paľo Bielik dostal už do styku s krúžkom miestnych ochotníkov v Senici. Tu privoňal k herectvu a na prvých oblastných pretekoch pod názvom Ochotnícke závody v roku 1931 objavuje sa v kategórii dedinských súborov aj Krúžok evanjelickej mládeže zo Senice pri Banskej Bystrici s prvým dejstvom hry Ľudovíta Kubániho Hŕní chlapi v režii Pavla Kováčika.

■ PRVÝKRÁT JÁNOŠÍKOM

V hlavnej úlohe vystupoval urastený mládenec, ktorý sa však, ako sa to odzrkadlilo aj v hodnotení odborníkov, nespoliehal iba na vonkajšiu podobu postavy, ale dal si záležať aj na slove, prednese, ktorý podoprel „krásnym tónom“. Andrej Mráz v Národných novinách napísal: „Jánošíka hrá vyše dvojmetrový chlap, klasicky vyvinutý, typ hrdinnej hereckej postavy, s neobyčajne pekným prednesom...“

Onedlho brnianska spoločnosť Lloyd film poverila režiséra Martina Friča realizovať projekt filmovej adaptácie dramatickej predlohy Jiřího Mahena Jánošík. Režisér Martin Frič si čoraz zreteľnejšie uvedomoval, že úspech filmu závisí od obsadenia titulnej postavy, a Karol Plicka vtedy poradil Fričovi vyskúšať neznámeho herca zo Senice, ktorý v tom čase bol žandárom v Banskej Bystrici. Film Jánošík mal premiéru 17. januára 1936 v Prahe, o týždeň neskôr v Bratislave a potom v Žiline, kde ho uvidel aj predstaviteľ hlavnej úlohy Paľo Bielik. Jeho Jánošík sa vykľul ako ozajstný ľudový hrdina, ktorý nielen valašskou vrtkou narába, ale hlboko v srdci nesie lásku k poníženým a ubiedeným... (Ernest Štric)

■ CELOŽIVOTNÉ DIELO

S osobnosťou a najvnútornejšou výpoveďou Paľa Bielika, v ktorej sa vyznáva zo svojej lásky k horám,

z úcty a obdivu k životu predkov hľadajúcich slobodu v ich náručí, sa môžeme stretnúť v publikácii Slovenské zbojnícke piesne (Bratislava 1941). Určite o nej málokto vie, no práve ona v mnohom dokresľuje dušu, charakter, silu, odhodlanie a zmysel pre spravodlivosť. Áno, práve jeho – Paľa Bielika – lebo je autorom tejto takmer neznámej knihy, ktorú zostavil a sprievodnými veršami obohatil.

Významný slovenský herec Ladislav Chudík, ktorý hral v mnohých Bielikových filmoch, si raz zaspomínal: „Bielikov Jánošík ma sprevádzal celým mojim životom. Keď som si pripravoval recitáciu zo Smrti Jánošíkovej, bola to pre mňa inšpirácia, ktorá naplnila môj výraz. Vždy, keď som si túto báseň opakoval, videl som Paľa Bielika ako Jánošíka, ako nesie doráňaného Janka a hovorí mu, že ho zachráni. Táto predstava ide so mnou od dvanásteho roku môjho života, keď som prvý raz film Jánošík videl...“

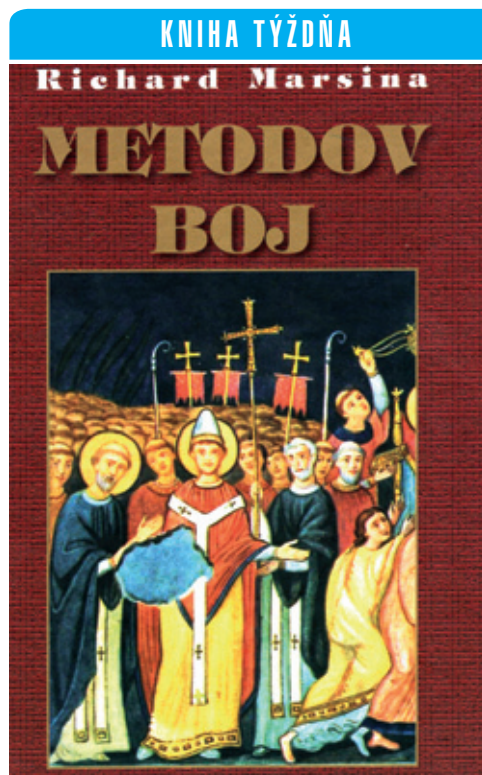
Celoživotné dielo Paľa Bielika stále úspešne vzdoruje času a ešte dlho bude vzdorovať. Jeho životným mottom bolo: „Inak vidí svet národ, po ktorom tisíc rokov šliapali. Dovoľte mu vzpriamene, po svojom vnímať svet.“

Bielikov Jánošík zostal natrvalo v nás rovnako ako celé jeho dielo. Jeho predstaviteľ však ostal medzi nami aj ako výnimočný človek, ktorý vždy na roveň svojej matky a toho najkrajšieho dával svoju vlasť. Tak ako to hovorí jeho hlavný hrdina vo filme Varuj!: „Miluj svoju zem a nezrad' ju, lebo poblúdiš.“

Paľo Bielik miloval svoju zem, svoju krajinu, svoje Slovensko a nikdy mu nebol ľahostajný ani osud človeka, ktorého doba vyhnala z vlasti. Svoj postoj zanechal v nevšednom a neopakovateľnom filmovom odkaze. Zomrel v Bratislave pred tridsiatimi rokmi – 23. apríla 1983.

Zdokumentované slovenské dejiny

Richard Marsina: Metodov boj, Vydavateľstvo SSS, Bratislava 2012

V krátkom čase sa publikácia Metodov boj od profesora Richarda Marsinu dočkala tretieho vydania. Právom. Marsina je špičkový znalec slovenského a uhorského stredoveku, najmä listinného materiálu. Je jedným zo zakladateľov modernej slovenskej historiografie, archivníctva a pomocných vied historických.

Vydal dva zväzky Slovenského diplomatára, ktorý obsahuje prepis všetkých písomných prameňov k dejinám Slovenska do roku 1260, a mnohé iné historické diela. Ako naznačuje názov diela, ide v ňom najmä o udalosti spojené s Metodovým zápasom o samostatnú cirkevnú provinciu v rokoch 873 – 880. Na Slovensku sa v súčasnosti vedie iný zápas. Časť historikov a laickej verejnosti považuje cyrilo-metodskú tradíciu i Veľkú Moravu za mýtus. Profesor Marsina to zásadne odmieta. Tvrdí, že vývoj tu síce je, ale zásadné pochybnosti nejestvujú. V rozhovore pre SNN povedal: „Založili školu. Vymysleli pismo, preložili Sväté písmo, obrovská robota, aj keď nebolo celé preložené, len určité časti. Oni urobili príliš mnoho, príliš rýchlo.“ Prečo do 17. storočia táto tradícia akoby nejestvovala, vysvetlil: „Maďari rozhodne proti tomu bojujú.“

Metodov boj prvý raz vyšiel v roku 1985 a bol okamžite rozobraný. Druhé vydanie nasledovalo v roku 2005. Vlni pripravilo Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov tretie vydanie pri príležitosti 1 150. výročia príchodu vierozvestcov Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu. Spoľahlivo vyvracia pseudoargumenty odporcov tejto najstaršej zachovanej histórie Slovákov. Knižku autor doplnil fotografickou dokumentáciou zachovaných dobových listinných materiálov, z ktorých v diele aj vychádzal. Z množstva publikácií venovaných obdobiu pôsobenia sv. Cyrila a Metoda na našom území Marsinova knižka vyniká svojou profesionalitou a odbornosťou.

Eva ZELENAYOVÁ

MEDAILÓN

Keď sa spomenú filmy ako *Perinbaba*, *Nevera po slovensky* či *Tisícročná včela*, takmer každý človek v tejto krajine zareaguje kladne a povie, že ich videl a oslovili ho. Tí filmovo zdatnejší si ešte spomenú na ďalšie filmy od spomínaného tvorcu. Napríklad *Kristove roky*, *Zbehovia* a *Pútnici* či *Nejasná správa o konci sveta*.

Všetky tieto diela spája osobnosť režiséra, ktorý pre slovenský film urobil poriadny kus roboty. Je ním Juraj Jakubisko. Narodil sa vo východoslovenskej dedinke Kojšov. Strednú umelecko-priemyselnú školu, odbor fotografia, vyštudoval v Bratislave a potom nasledovala Praha, kde v rokoch 1959 až 1966 absolvoval FAMU, odbor réžia.

Kúzeľník slovenského filmu

Juraj Jakubisko režijné debutoval v roku 1967 už spomínaným hraným filmom *Kristove roky*. Nasledovali filmy ako *Zbehovia* a *Pútnici* (1968), *Vtáčikovia*, *síroty* a *blázni* (1969) a tragikomédia *Dovidenia v pekle*, *priatelia* (1970, dokončená 1990). Tieto filmy boli v 70. rokoch normalizačnou cenzúrou zakázané a režisér sa mohol venovať len dokumentárnej tvorbe. Až v roku 1979 nakrútil hraný film *Postav dom*, zasad' strom a v roku 1980 trojdielny televízny film *Nevera po slovensky*. Vrcholom jeho tvorby 80. rokov je historická sága *Tisícročná včela* (1983), ktorá získala množstvo ocenení, podobne ako filmová rozprávka *Perinbaba* (1985). Vo filmoch *Sedím na konári* a *je mi dobre* (1989) a *Lepšie byť bohatý a zdravý ako chudobný a chorý* (1992) sa témou ľúbostného trojuholníka vrátil k svojej tvorbe 60. rokov.

Juraj Jakubisko je neprehliadnuteľný tvorca, ktorého obrazovo bohaté filmy, plné poetiky a magickej symboliky, mnohí kritici prirovnávajú k tomu najlepšiemu, čo na sklonku dvadsiateho storočia v kinematografii vzniklo, pričom ho jedným dychom prirovnávajú k legendárnemu talianskemu režisérovi Federicovi Fellinimu. V týchto dňoch sa Juraj Jakubisko dožil pekných 75. narodenín a my veríme, že slovenského diváka ešte svojou tvorbou poteší. (mab)

HUMORESKA

Bola raz malá, malá hviezdica, zvedla ju, zvedla, mliečna cestička. Zvolala zbohom družice, vidieť chcem svetov tisíce... Spievalo sa v pesničke nesmrteľnej košíckej televíznej Zlatej brány. Jej text sa mimoriadne hodí na začiatok dnešnej smutnej a nahnevanej humoresky. Nedá sa inak. Z hľadiska vyššieho princípu je u nás na Slovensku televízna mravnosť stratená.

Snaha ministra Mareka Maďariča vnieť na obrazovky aspoň trochu slušnosti a súdnosti stroskotala na výsmechu rumunského „Veľkého šéfa“, jeho lokajov v Markíze a pánov

Tatier, ktorí vlastnia televíziu JOJ. Šéf rezortu kultúry sa pokúsil ochrániť všetkých, ktorí za to nemôžu a pozerajú tento odpad s tým, že aspoň na programy, o ktorých by Markiz de Sade špekuloval,

nevhodný pre deti mladšie ako dvanásť rokov. Teda siedmci šup a pozerat' sa. Máte to dovolené, rodičia vidia piktogram nevhodné do dvanásť rokov. Nebudú vám zakrývať' kľúčové diery

svojou dcérou utajiť, že sex je pre ňu viac ako chlieb každodenný a zvedie zať. Samozrejme aby tiež uši mali svoj zážitok, všetko je prešpikované vulgarizmami. Do 1. apríla 2013 to všetko boli

ramy, ktoré obsahujú násilie, sexuálne scény či vulgárne alebo obscénne vyjadrovanie, iba ak vypchať. Marek Maďarič stroskotala na realite, ktorá vládne Slovensku. Treba aj deti naučiť, že len hovädo bude úspešné. Kým nebude platiť aj na dnešnom slovenskom mediálnom trhu povestné: „Z hľadiska vyššieho princípu mravného...“, ktoré predniesol český herec František Smolík v geniálnom filme z roku 1960 *Vyšší princíp*, kde ako profesor za cenu straty života vysvetlil študentom, že atentát na tyrana nie je vraždou, môžeme lepšie na obrazovky hoci celú hviezdnu vesmírnu mapu. Komerčné televízie svoju porciu hnusu naservirujú deťom aj tak. Milan ZEMO

Smutná hviezdica ministra Mareka Maďariča

či ich pustí svojim nedospelým konkubínam, mali označiť známou hviezdíčkou z čias televízie, keď sa ešte vysielalo čierno-bielo. Mediálni žumpári sa ministri vysmiali najopzlejšším spôsobom.

Napríklad televízia JOJ ponúkla príbeh o tom, ako matka spí s mužom svojej dcéry. Príspevok označila ako

ako nám vo vašom veku, keď Angelika, markíza anjelov, odhalila kusok holej kože na chrbte a ešte trochu poniže. V reláciách JOJ Rodinné záležitosti alebo *Súdna sieň* sa prezentujú pod piktogramom nevhodné do dvanásť rokov životné osudy nasledovaniahodných hrdinov. Radodajka s bielou pečienkou, ktorá už nedokáže ani pred

relácie, ktoré mali právo pozerat' diváci, ktorí už dovŕšili pätnásť rok. Signifikantne si z ministra obe komerčné televízie vystrelili a ukázali mu, že na nich nemá. Zmenili piktogramy z pätnásťky na dvanásťku rok. Minister sa môže s vyhláškou, ktorá mala „ochrániť deti a mládež pred nevhodným vysielaním a odstrániť z denného vysielania prog-

NA MARGO

Neraz počúvame, akí alebo onakí sú Slováci, od koho všetkého sa máme učiť a ktoré cudzie osobnosti máme obdivovať. Zabúda sa pritom, že aj Slováci mali svoje elity, osobnosti, aj keď sú dnes málo známe či dokonca úmyselne zamlčované. V rôznych oblastiach, vrátane armády. V prvej tretine 20. storočia sme mali iba dvoch mužov s generálskou hodnosťou.

Slovenskí generáli

Prvým bol M. R. Štefánik s prepožičanou hodnosťou generála francúzskej armády. Druhým bol Rudolf Viest, ktorý bol československým generálom. V roku 1939 prešiel do slovenskej armády. V čsl. armáde bolo viac generálov z radov ruských emigrantov ako Slovákov – táto téma sa ako páľčivá rozoberala už v 60. rokoch. Vojský historik Jaroslav Šolc, po roku 1989 posmrtné vyznamenaný prezidentom ČSFR, v Kultúrnom živote o. i. napísal: „Ani podľa schematicky braného porovnania nebolo v čsl. armáde všetko v poriadku, približne z 13 000 dôstojníkov čsl. armády bolo iba 420 slovenskej národnosti – teda cca 3 percentá, hoci podiel Slovákov na počte obyvateľov prevyšoval 20 percent. Generálov bolo 140, z toho jediný Slovák bol Rudolf Viest, ale traja pochádzali z radov ruskej bielogvardejskej emigrácie. Medzi 433 plukovníkmi bolo osem nemeckej národnosti, jeden ruský emigrant, ale ani jeden Slovák. Z 1 004 podplukovníkov bolo 35 nemeckej národnosti, desať ruských emigrantov a len dvaja Slováci – Čatloš a Malár,“ konštatoval J. Šolc v týždenníku Kultúrny život č. 11 v roku 1965.

Prvým generálom, ktorého vymenovala už slovenská štátna moc v apríli 1939, bol Ferdinand Čatloš. Postupne pribudli ďalší – Jozef Turanec, August Malár, Štefan Jurech, Alexander Čunderlik, Anton Pulanich a naostatok Timotheus Ištók. V čase najväčšieho rozmachu armády, v roku 1944, keď dosiahla počet 90 tisíc príslušníkov v zbrani, si vystačila so šiestimi generálmi. Pre zaujímavosť, dnešná armáda s necelými 13 tisíckami vojakov má približne desaťnásobný počet generálov.

V rokoch 1939 – 1945 Slováci prvýkrát získali vlastnú armádu a vlastné veliteľské kádre. Bol to historický moment a nezaplatiteľná historická skúsenosť. I keď táto – vzhľadom na geopolitickú situáciu – bojovala na strane Nemecka, až do roku 1944 dôsledne bránila ideu slovenskej štátnosti. A napokon v roku 1944 bola základom SNP, ktoré prinieslo neoceniteľný historický vklad do povojnovej budúcnosti Slovenska.

Popri slovenskej armáde sa už od roku 1939 v zahraničí formovali ozbrojené jednotky, ktorých cieľom bola porážka Nemecka a ktoré stáli bezvýhradne na pozícii Československa. Je paradoxom, že aj dvadsať rokov po zániku Československa si dnešná druhá SR pripomína výhradne tých generálov a tie osobnosti, ktoré sú spojené s čsl. odbojom, a ignoruje reprezentantov prvej slovenskej štátnosti. Nech je však politická situácia akákoľvek, nemožno poprieť, že do našich dejín patria všetky osobnosti bez ohľadu na to, na akej strane frontu sa ocitli.

Martin LACKO

Na pleciach mali nielen výložky s hviezdami, ale aj osudy svojho národa

Prvý a posledný slovenský generál

Martin LACKO – Foto: archív autora

Rudolf Viest sa narodil 24. 9. 1890 v Revúcej. Vyštudoval Vyššiu priemyselnú školu, staviteľský odbor v Budapešti. Tu bol i členom Sokola. Prvého augusta 1914 narukoval na fronty prvej svetovej vojny, no čoskoro padol do zajatia ruskej armády. Už 1. augusta 1915 sa prihlásil do srbskej armády. V priebehu roka 1917 sa angažoval pri formovaní čsl. vojska v Rusku. Od októbra 1917 bol pridelený k 7. streleckému tatranskému pluku ako veliteľ roty a zúčastnil sa na viacerých bojoch proti boľševikom.

Rudolf Viest sa domov vrátil – cez Sibír, Japonsko a USA – až v lete 1920. Onedlho bol prijatý do čsl. armády ako dôstojník z povolania. Absolvoval Vysokú školu válečnú v Prahe a v roku 1923 bol zaradený medzi dôstojníkov generálneho štábu. Prešiel rôzne posty v armádnej, ale aj v diplomatickej službe. Prvého júla 1933 dosiahol najnižšiu generálsku hodnosť – brigádneho generála – a k 1. 1. 1938 ho povýšili na divízneho generála. Koncom tridsiatych rokov minulého storočia bol v ČSR z celkového počtu 139 generálov jediný Slovák!

■ ŠOK Z KAPITULÁCIE

Západné veľmoci Mnichovskou dohodou, ktorú 30. septembra 1938 prijala československá vláda, uznali strednú Európu za výlučnú doménu nacistického Nemecka. Siesteho októbra 1938 bola vyhlásená autonómia Slovenska v rámci Česko-Slovenskej republiky so súhlasom všetkých politických strán, s výnimkou sociálnej demokracie a komunistov. Kapitulácia ČSR po Mnichove bola pre R. Viesta šokom. Ako presvedčený čechoslovakista bol odporcom akejkoľvek formy slovenskej autonómie. Ešte väčšou ranou pre neho boli marcové udalosti v roku 1939. Viest patril medzi skupinku legionárov, ktorí sa 14. marca 1939 obrátili na poslancov snemu s výzvou na zachovanie ČSR. Nová štátna moc signatárov za opozičný postoj nijako nepostihla, práve naopak. Viest onedlho dostal funkciu generálneho inšpektora slovenskej armády, čo bol úrad vytvorený špeciálne pre neho. Prísahu vernosti Slovenskej republike zložil 3. júla 1939.

■ EXILOVÉ HRYZOVISKO

Udalosti 14. marca hodnotil Viest ako „koniec krásnych dvadsať rokov skutočne slobodného života“. Na druhej strane realisticky uznal, že „ťažko bolo robiť niečo iné“. Vazalské postavenie SR a jej vynútená účasť v protipolskej vojne ho však nakoniec priviedla k rozhodnutiu emigrovať, a tak 2. septembra 1939 cez Maďarsko a Rumunsko odišiel do Paríža. V tom čase bol čsl. exil hryzoviskom, kde medzi sebou zápasili rôzne skupiny. Viestovi bola najbližšia línia exprezidenta Beneša v Londýne. Ten ho už 17. októbra 1939 vymenoval do Československého národného výboru (ČSNV) so sídlom v Paríži. Na vznik SNR Milana Hodžu reagoval Viest slovami, že je to „pokračovanie žilinského zločinu“ a reprezentuje len smer „autonomisticko-separatistický“. Viest sa hlásil k „úplnej jednote s Čechmi, aj národnej“.

V polovici januára 1940 bol vymenovaný za veliteľa čsl. pozemného vojska, ktoré sa neskôr pretvorilo na 1. čsl. divíziu vo Francúzsku. Po rýchлом páde Francúzska však sám patril medzi tých, ktorí sa museli útekem zachraňovať pred nemeckým zajatím. Do Londýna dorazil 10. júla 1940. Keď 21. júla 1940 britská vláda uznala Dočasnú čsl. vládu, vznikla Štátna rada a z členov ČSNV sa stali ministri. Viest dostal od Beneša post

štátneho tajomníka MNO. V tejto pozícii najviac času venoval organizácii a návštevám vojenských jednotiek. Voľný čas využíval na sledovanie politiky, na propagačné akcie čsl. vlády, ale i na liečenie zdravotných problémov (trombóza).

■ POVSTALECKÉ PERIPETIE

V marci 1944 poveril E. Beneš plk. Jána Goliana prípravou povstania na Slovensku. Ako sa čoskoro ukázalo, začalo sa s účasťou len malej časti slovenskej armády, s nedostatočnou podporou Stalina a bez akejkoľvek podpory Západu. Povstaniu tiež chýbal výrazný vodca. Golian bol pre mnohých neznámy, málo dôveryhodnou osobou. Počítalo sa preto práve s vedúcou úlohou Viesta, čo si uvedomoval aj Golian a spolu s povstaleckou SNR opakovane žiadal o jeho vyslanie. Viestov transport na povstalecké územie však sovieti z neznámych dôvodov odďaľovali. Viest bol nakoniec na Slovensko prepravený po vyše mesiaci čakania, v noci zo 6. na 7. októbra 1944. Prišiel v čase, keď sa povstalecká obrana rúcala a pre nízku bojovú morálku museli veliteľia povstalcov hroziť trestami smrti. Viestovi sa napriek úsiliu nepodarilo presadiť svoj vplyv ani na nedisciplinované partizánske jednotky.

Koncom októbra Nemci vstúpili do Banskej Bystrice. Len čo sa tak stalo, vydal Viest na Donovaly 28. októbra rozkaz o prechode na partizánsky spôsob boja. Išlo však len o symbolické gesto. Armáda ako celok už nejestvovala. Vládla situácia „zachráň sa, čo môžeš!“. Časť povstaleckých dôstojníkov – vrátane generálov Viesta a Goliana – sa snažila uniknúť z nemeckého obkľúčenia na východ a spojiť sa s Červenou armádou. Už 3. novembra však nemecké špeciálne jednotky oboch generálov v Pohronskom Bukovci zajali, čím osud povstania symbolicky spečatili.

■ PERZEKÚCIE RODÍN

Desiateho novembra ich previezli do Viedne a odtiaľ do Berlína – do Hlavného úradu Ríšskej bezpečnosti (RSHA) vo väznici na Prinz Albert Strasse. Pri výsluchoch s generálmi zaobchádzali slušne, čo sa však nedá povedať o ich rodinných príslušníkoch, ktorí sa okamžite stali terčom perzekúcií.

Poklonu Viestovi zložil aj jeho hlavný protivník, veliteľ okupačných vojsk, generál SS Höfle (v decembri 1947 popravený v Bratislave). Vo výpovedi pred Národným súdom povedal, že celé jeho vystupovanie počas internovania i výsluchov „bolo vojenské a po charakterovej stránke také, že na mňa robilo osobitný dojem a že som voči nemu cítil úctu“.

Posledné overené správy o generáloch pochádzajú z 28. decembra 1944. Nič ďalšie však nie je isté. Existujú názory, podľa ktorých boli nakoniec popravení, podľa iných zas boli odvečení sovielmi.

Pokiaľ ide o vzťah prvej Slovenskej republiky k Viestovi, Vojský súd v Bratislave ho 28. marca 1942 odsúdil

v neprítomnosti na trest smrti. Okrem dezercie aj za to, že „chcel priveliť územie republiky k cudziemu štátu“. Rozsudok ostal iba na papieri, ba nijako sa nedotol ani jeho príbuzných. Jeho brat Ivan i naďalej ostal šéfom štátnych železníc a druhým mužom na ministerstve dopravy. V týchto funkciách vyčkal aj SNP. Zato povojnový československý štát, za obnovu ktorého Viest riskoval (i položil) život, sa už v roku 1948 kruto vyrovnal tak s jeho pamiatkou, ako aj s jeho príbuznými. Viacerým členom rodiny synovca Dušana strpčil život za „ilegálne“ prekročenie hraníc, ktorého sa mali dopustiť v máji 1948. Každému z nich vymeral po štyri roky žalára a konfiškáciu majetku. Československý štát v tomto prípade zastupoval – ako prokurátor – iný vysoký povstalecký dôstojník Anton Rašla. Pamiatke generála Viesta nebol nakoniec nič platný ani jeho čechoslovakizmus. Z hľadiska komunistického režimu bol totiž brany ako „reprezentant buržoázie“ – „londyner“ – a ako taký zamlčovaný či očierňovaný.

■ NEZNÁMY GENERÁL

Ak bol Viest prvým generálom v SR, posledným bol Timotheus Ištók. Na rozdiel od Viesta je Ištók skoro neznámy, ba i dnes zamlčovaný. Jeho pamiatku sa podarilo vymazať nielen z literatúry, ale aj z pamäti, a to dokonca aj v rodnej obci. Nijaká tabuľa či busta, ba ani len zmienka v obecných dejinách či v obecnej kronike. Dôvod – do posledného momentu stál disciplinovaný v službách štátu, ktorého pamiatka mala byť z dejín vymazaná. Bol žandárom telom a dušou, nepoznal pojmy kompromis či výnimka. Ako jediný z ôsmich generálov bol po vojne odsúdený na smrť a popravený.

Narodil sa 29. septembra 1891 v obci Veľké Kostofany. Pochádzal z chudobnej rodiny a bol jediným dieťaťom. Vyštudoval gymnázium i učiteľský ústav. V roku 1912 sa však stal dôstojníkom z povolania a ako jeden z mála Slovákov v prvej svetovej vojne bojoval ako dôstojník. Na talianskom, francúzskom a ruskom fronte strávil až 42 mesiacov. Už vtedy získal povesť neobyčajne odvážneho a rigorózneho veliteľa. Koniec vojny ho zastihol v hodnosti nadporučíka.

V roku 1919 ho prijali do četníckeho zboru. V rokoch 1919 až 1923 pôsobil v Šahách, od roku 1920 v hodnosti kapitána. Ako presvedčeného Slováka ho však zaraďovali na menej významné funkcie. V rokoch 1923 – 1936 pôsobil ako inštruktor na četníckej škole v Bratislave. V rokoch 1936 – 1938 sa stal riaditeľom četníckej školy v Bratislave a súčasne veliteľom poľného četníctva v Kremnici. Hodnosť majora získal v roku 1937.

Po vyhlásení slovenskej autonómie 6. októbra 1938 ho premiér Jozef Tiso poveril funkciou krajinského četníckeho veliteľa pre Slovensko. Aj v radoch četníctva na Slovensku bola prevaha Čechov, osobitne v ozbrojených zložkách. Zo 4 300 príslušníkov zboru bolo v októbri 1938 len asi 1 500 Slovákov, no až 2 800 Čechov. Zo 122 vyšších dôstojníkov bolo iba 15 Slovákov. To bol z hľadiska autonómneho Slovenska a jeho novej vlády neudržateľný stav. Práve Ištók sa stal známym ako funkcionár, ktorý energicky odsúval českých príslušníkov. Generálny veliteľ čsl. četníctva generál Josef Ježek o Ištókovi uviedol: „Jako dlouholetý instruktor v četnických školách v Bratislavě dával vždy najevo Čechům, že jsou tam cizinci. Např. výrok: ‚Nemyslete si, že Slovensko je nějaká kolonie..‘, prvním jeho činem bylo, že propustil všechny četníky na zkoušku české národnosti.“

■ VELITEĽ ŽANDÁRSTVA

Ráno 10. marca 1939 počas tzv. Homolovho puču plukovníka Ištóka zba-

vili funkcií. Ale už o pár hodín sa do kresla vrátil. Po vzniku Slovenského štátu sa Krajinské četnícke veliteľstvo zmenilo na Hlavné veliteľstvo žandárstva. Vo funkcii hlavného žandárskeho veliteľa zotrval Ištók (v hodnosti plukovníka) do roku 1942.

Možno povedať, že sa stal obeťou sporu dvoch křídel slovenskej politiky – radikálneho a konzervatívneho. Napriek všeobecnému očakávaniu, že bude povýšený do generálskej hodnosti, sa prezident Tiso „zaťal“ a odmietol ho povýšiť. V Ištókovi, ktorý bol priamym podriadeným ministra vnútra A. Macha, videl pravdepodobne stúpenca radikálneho křídla. Keď Ištók cítil, že nemá Tisovu podporu, abdikoval. Začiatkom júla 1942 ho odsunuli na post prednostu 16. oddelenia Ministerstva vnútra SR, kde zotrval do marca 1944.

Napriek služobnému príklonu k Machovi nemožno Ištóka pokladať za člena radikálneho křídla, ani za germanofila. Sám sa pokladal za apolitického a v takom duchu viedol aj žandárstvo.

„S politikou som sa nezaoberal... Bol som žandárom a nebolo mi slobodno politizovať – konal som svoje povinnosti podľa rozkazov.“ Ani pred Národným súdom sa nenašiel dôkaz o jeho politizovaní či chváľorečiach na politických predstaviteľov SR alebo Nemecka.

■ NEMECKÁ OKUPÁCIA

Po začiatku nemeckej okupácie SR a vypuknutí SNP 29. augusta 1944 sa ozbrojené zložky Slovenskej republiky načas rozpadli. Rekonštruovaná Tisova vláda sa ich od 5. septembra 1944 pokúšala obnoviť. Prezident 18. októbra 1944 znova vymenoval Ištóka za hlavného veliteľa žandárstva. Na príkaz ministra Haššika boli zriadené tri Pohotovostné oddiely žandárstva. Spoluúčasť jedného z nich – hlohoveckého – na protipartizánskej akcii nemeckých bezpečnostných síl v horách Považského Inovca vo februári 1945, ktorá si vyžiadala aj niekoľko obeť zo strany partizánov, sa stala jedným z obvinení Ištóka pred Národným súdom. Nebolo však preukázané, že by sa nej nejakým spôsobom podieľal.

Timotheusa Ištóka do generálskej hodnosti napokon Tiso vymenoval 1. apríla 1945. Generálsku uniformu si však neobliekol, keďže vládne a štátne orgány ešte v ten deň evakuovali. Bol medzi nimi aj Ištók, ktorý sa čoskoro dostal do amerického zajatia. Jedenásteho septembra 1945 podal Úrad Čs. zástupcu v Komisii Spojených národov pre vojnové zločiny (plk. Ečer) oficiálnu žiadosť o jeho vydanie.

Ištóka zatkli v tábore pri Rezne 2. júla 1946. Väzbu na neho uvalili 19. augusta 1946. Hneď prvý bod obžaloby pokladal za tretný čin to, že „začiatkom novembra 1938 sa stal hlavným veliteľom žandárstva“, rovnako aj to, že funkciu prevzal aj v čase povstania a zorganizoval tri pohotovostné oddiely žandárstva. Tretným činom malo byť i to, že „do služieb žandárstva prijímal príslušníkov HG a iných prísluhovačov režimu“.

Podľa viacerých svedectiev sa samotný proces viac než na súd podobal popravnej komisii. Prebehol nápadne rýchlo, asi za pol dňa, prakticky bez účasti obhajoby. (Predsedom senátu bol Karel Bedrna, známy ako dôverný prezidenta Beneša, pozn. red.). Národný súd ho na základe nariadenia č. 33/45 SNR uznal vinným z viacerých zločinov a 27. 2. 1947 odsúdil na trest smrti zastrelením. Ištók sa bránil tým, že žandársku službu konal vždy striktné v zmysle platných zákonov, čo vyžadoval aj od podriadených.

„Bol som vojakom. A či to bola ČSR, autonómia alebo Slovenský štát, dostával som rozkazy a tieto som poslúchal. Z Banskej Bystrice som rozkazy nedostal a v rádiu som Banskú Bystricu nemohol zachytiť.“

Poprava sa uskutočnila 7. marca 1947 o 6.15 h. Štátny zástupca o jej priebehu uviedol: „Generál Ištók na poprisko kráča rezko a nebolo na ňom vidieť ani najmenšej známky pohutia. Odmietol vstúpiť do vykopanej jamy a takisto nedovolil, aby mu zaviazali oči. Pred popravou povedal: Strátiť slobodu, majetok alebo život – to nie je tragédia – česť keby som stratil, to by bolo hrozné... Vzpíam sa, oči pozdvihnem a nebu a zvolal: Nech Boh opatruje slovenský národ!“

Autor je historik, spoluautor monografie Slovenskí generáli 1939 – 1945.

Benedikt XVI. vyprosuje všetkým maticiárom Božie požehnanie Emeritný pápež poďakoval Matici za dar

(mb) – Foto: archív

Trinásteho februára sa slovenskí pútnici stretli v Ríme s odchádzajúcim Svätým Ocom Benediktom XVI. Púť Slovákov k hrobu svätého Cyrila v Ríme organizovali spolu s Maticou slovenskou Fórum kresťanských inštitúcií a Rada pre laické a apoštolské hnutia KBS. Hlavným cieľom púte bolo pripomenúť si jubilejný cyrilo-metodský rok pri príležitosti 1 150. výročia príchodu solúnskych bratov na územie Slovenska, pričom pútnikov viedol bratislavský gréckokatolícky eparcha Mons. Peter Rusnák.

Odchádzajúci pápež pred takmer deviatimi tisíckami pútnikov povedal okrem iného aj tieto slová: „Srdečne vítam pútnikov zo Slovenska. Osobitne zástupcov kresťanských, laických hnutí, združení, ako aj Maticy slovenskej.“ Predseda MS Marián Tkáč neskôr na audiencii daroval Benediktovi XVI. svoj obraz, na ktorom je bývalá hlava katolíckej cirkvi spodobená pod staroslávny hradom Devín. V uplynulých dňoch na maticijný sekretariát prišiel z Vatikánu list, v ktorom Benedikt XVI. ďakuje za olejomaľbu a vy-

prosuje všetkým členom MS Božie požehnanie. V nasledujúcich riadkoch uverejňujeme celé znenie listu a taktiež aj reprodukciu spomínanej olejomaľby.

■ **LIST PREDSEDOVI MS**
Pánu Mariánovi Tkáčovi
predsedovi Maticy slovenskej

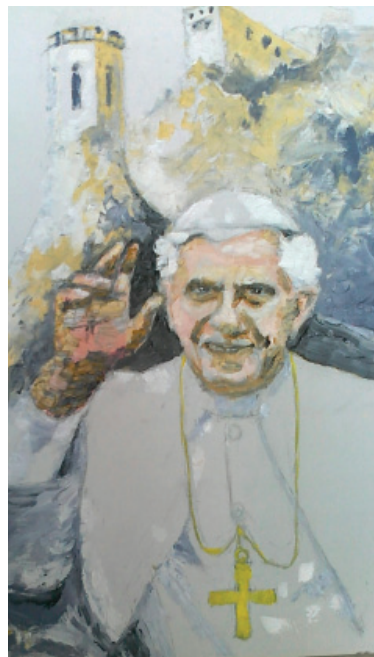
Vo Vatikáne 28. februára 2013

Veľavážený pán Tkáč, v rámci generálnej audiencie 13. februára ste v mene Maticy slovenskej

odovzdali pápežovi Benediktovi XVI. vlastnoručnú olejomaľbu, znázorňujúcu Svätého Otca s hradom Devín v pozadí.

Jeho Svätosť ma poverila, aby som Vám za tento zvláštny dar a za Vaše priateľské riadky s dôrazom na spätosť s nástupcom sv. Petra ešte raz vyjadril úprimnú vďaku.

Pápež Benedikt XVI. vyprosuje Vám a všetkým členom Maticy slovenskej na príhovor sv. Cyrila a Metoda zo srdca bohaté Božie požehnanie.

S najlepšimi želaniami a priateľským pozdravom
prelát Peter B. Wells, v. r.,
asesor

Výbor MS prijal nové podmienky pre voľbu funkcionárov Rozpočet na tento rok schvália v máji

(red)

Výbor Maticy slovenskej (MS) na svojom aprílovom zasadnutí rokoval o rozpočte Maticy slovenskej na rok 2013, ako aj o pripravovanom valnom zhromaždení, ktoré sa bude konať 18. - 19. októbra. Rozpočet na rok 2013 zatiaľ neprijali. Výbor schválil finančnú komisiu na prípravu rozpočtu. Do 15. mája má predložiť finálny návrh financovania Maticy.

Členovia výboru ani po druhýkrát neschválili návrh rozpočtu z dielne Finančného útvaru MS. Členovia komisie sú M. Tkáč, predseda MS, M. Gešper, tajomník MS, J. Lukáč, predseda dozorného výboru MS a členovia výboru R. Michelko a J. Steiner.

■ ZMENY VO VOĽBÁCH

Členovia výboru MS v súvislosti s prípravou valného zhromaždenia prijali podmienku kandidatury na volebné funkcie v Matici. Je to isté nové pravidlo pre voľbu. Oproti minulým rokům schválili uznesenie, že „kandidáti na listinách do orgánov MS, ak sú registrovaní ako spolupracovníci Štátnej bezpečnosti (ŠtB), môžu kandi-

dovať iba v prípade, ak súd Slovenskej republiky rozhodne, že s ŠtB nespokojujú“. Toto uznesenie vzniklo na základe aktivity a Výzvy Za morálnu očistu a obrodu Maticy slovenskej, ktorú pripravil začiatkom apríla bývalý zamestnanec Historického ústavu MS Ján Bobák. V jeho výzve sa o. i. píše: „V súčasnosti dozrel v Matici slovenskej čas, aby sa nielen deklaratívne, ale skutočne zbavila negatívnych stránok svojej nedávnej minulosti a opäť získala svoj kredit. Prvým krokom k skutočnej obrode Maticy slovenskej je jej očista od spolupracovníkov bývalej Štátnej bezpečnosti, ak chce vystupovať v našej spoločnosti ako uznávaná morálna autorita.“ Výzvu podpísali

aj niektorí členovia výboru MS, ktorí ju pretavili do volebného poriadku na valné zhromaždenie. Pod výzvou sa objavili mená: Stanislav Bajanič, Ján Bobák, Pavol Boroň, Eva Garajová, Martin Homza, Viliam Hornáček, Anton Hrnko, Róbert Letz, Ján Lukačka, Anna Magdolenová, Marcel Mihalik, Jozef Mižák, Ivan Mrva, Vladimír Repka.

■ NAD RÁMEC STANOV

Prezídium Maticy slovenskej si myslí, že: „Nemajú morálne právo byť členmi výboru MS ľudia, ktorí boli členmi Správnej rady Nadácie MS a sú zodpovední za nenáležité použitie istiny Národného pokladu SR, ako aj tí, ktorí boli v orgánoch Podielového družstva

Slovenské investície. Iba takýmto spôsobom sa môže dosiahnuť morálna očista Maticy slovenskej a jej budúce pôsobenie pri kultúrnej a duchovnej obrode Slovenska.“ Za prezídium reakciu podporili: Jozef Šimonovič, Július Binder, Miroslav Holečko, Jaroslav Chovanec, Jozef Kollár, Eva Kristinová, Drahoš Machala, Richard Marsina, Ondrej Mikula, Jaroslav Rezník, Mons. Ján Sokol, Stanislav Májek.

Informačné ústredie MS zareagovalo tiež: „V súvislosti s iniciatívou na očistenie a ozdravenie Maticy konštatujeme, že platné statuty Maticy slovenskej neumožňujú obmedzenie kandidatury do najvyšších maticijných orgánov, čo potvrdil aj dozorný výbor Maticy slovenskej. Jediné obmedzenie v zmysle stanov MS je v prípade funkcie predsedu Maticy, ktorú nemôže zastávať osoba právoplatne odsúdená za úmyselný trestný čin. Šermovanie so zväzkami štátnej bezpečnosti bez zjavných dôkazov pripomína honbu na čarodejnice a nepatrí do kultúrnej spoločnosti. Navyše v slovenskom právnom poriadku stratil zákon o lustračiacich svoju platnosť.“

Dozorný výbor Maticy slovenskej ešte v roku 2012 prijal závery v súlade so stanovami MS a predložil na rokovanie výboru Maticy slovenskej dokument vo forme „upozornenia“, v ktorom okrem iného sa uvádzalo: Stanovy MS schválené na sneme MS v septembri 2011 mali riešiť komplex otázok, ktoré boli nastolené o. i. aj na valnom zhromaždení MS 2010. Ich uplatňovanie v maticijnej praxi potvrdzuje, že stanovami určené vykonávacie predpisy treba po ich prerokovaní a schválení vydať a rovnako ich dôsledne uplatňovať v praxi.

Dozorný výbor o zmluvách

Keby sa výbor MS a vedúci funkcionári zaoberali pripomienkami uvedenými v „upozornení“ dozorného výboru MS a pristúpilo by sa k vypracovaniu vykonávacích predpisov, ktoré chýbajú, mohlo sa predísť medializovaniu Maticy slovenskej o nezverejňovaní zmlúv na internete, pretože Matica slovenská vo vlastných stanovách má uvedené v Hlave XII. ods. 3.: IÚ zabezpečuje povinné zverejňovanie a sprístupňovanie informácií podľa zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám. Podrobnosti upravuje vykonávací predpis.

Tiež argumentu, že Matica slovenská nie je právnická osoba zriadená zákonom, sa mohlo predísť, keby sa takáto otázka najskôr riešila v maticijných orgánoch predtým, ako sa poskytnú vyjadrenie médiám. Matica slovenská bez ohľadu na to kedy vznikla a za akých podmienok, je právnickou osobou zriadenou zákonom, pretože v samotnom zákone č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej je v § 7, Spoločné ustanovenie uvedené: Na orgány Maticy slovenskej, organizačné zložky Maticy slovenskej, pracoviská Maticy slovenskej a odbory Maticy slovenskej, zriadené do nadobudnutia účinnosti tohto zákona, sa hľadí, ako keby boli zriadené podľa tohto zákona.

Jozef LUKÁČ

Vyhrajte s nami zájazd do Paríža alebo do Ríma!

Odpovedzte správne na súťažné otázky, správne odpovede pošlite na adresu snn@matica.sk a možno práve vy zažijete pohľad na mesto umelcov z Eiffelovky alebo navštívite slávne Colosseum!

KLUB M Mladej Maticy Martin v spolupráci s Pro Art Agency vás pozýva na vzdelávaco-poznávacie aktivity:

PO STOPÁCH EURÓPY - PARÍŽ

TERMÍN: 7. – 12. 6. 2013

7. 6. 2013 (piatok)
4.00 Odchod z Martina
22.00 Príchod do hotela v Paríži
8. 6. 2013 (sobota)
8.00 – 9.00 – raňajky
10.00 Prehliadka Paríža – Notre Dame, Palais de Justice, Ill de la Cité, Pont Neuf, Palais Royal, Louvre, malý Víťazný oblúk, záhrady Tuileries, Námestie de la Concorde, chrám Medeleine
17.00 Večera, 18.00 Odchod na hotel
9. 6. 2013 (nedeľa)
8.00 – 8.45 – raňajky
10.00 Prehliadka Versailles (zámok, palác), Meudon (observatórium a socha M. R. Šteaánika), Pompidoue, Eiffelova veža, Trocadero, večera
19.00 Odchod na hotel
10. 6. 2013 (pondelok)
8.00 – 8.45 Raňajky
10.00 Museum d'Orsay, Víťazný oblúk, Champs Elysées, Soucre Crueov, Námestie umelcov, Moulin Rouge, La Defense, Grande Arche
22.00 Ubytovanie v hoteli
11. 6. 2013 (utorok)
8.00 – 9.00 Raňajky
10.00 Invalidovňa (Napoleonova hrobka), Vojenské múzeum, Plavba po Seine (dobrovoľná, spoločná vstupenka), 15.00 – odchod na Slovensko
12. 6. 2013 (streda)

12.00 Príchod do Martina
Zmena programu vyhradená!

CENA: 250,- €, 225,- bez večerí

Cena zahŕňa: 4x x ubytovanie v Hoteli PREMIERE CLASSE (3 osoby na izbe), 4 x raňajky, 4 x večera, dopravu luxusným autobusom s klimatizáciou, WC, kávovarom a videom, sprievodcu, bulletin s mapou Paríža, lístky na metro, súťaže, prekvapenia a darček

RÍM –VATIKÁN

TERMÍN: 23. – 27. 6. 2013

1 150 výročie príchodu Cyrila a Metoda - návšteva hrobu s pozostatkami sv. Cyrila
Stretnutie so Sv. Ocom na audiencii, Po stopách J. C. Hronského – pobyt v Ríme Relax pri mori, stretnutie s históriou – Colosseum, Fontána Di Trevi, Španielske schody, Pantheon, chatrče Romulusa a Rémusa, posvätné miesta – Sixtínska kaplnka, Sväté schody (po ktorých kráčal Ježiš s krížom)
3. 6. (nedeľa)
13.00 Odchod z Martina (Žilina – Bratislava - Rakúsko). Nočný tranzit. Nástupné miesta: Nitra – Žiar nad Hronom - Zvolen (nad 10 osôb) – Turčianske Teplice – Martin – Žilina – Bratislava (OnaD). OnaD – odpočívadlo na diaľnici na trase Žilina – Bratislava). Nástup je možný dohodnúť aj mimo uvedenej trasy (za príplatok).
24. 6. (pondelok)
Ráno – príchod do Ríma, Celodenná prehliadka Ríma – Vatikánske múzeá

(+ Sixtínska kaplnka), Bazilika sv. Petra Obedná prestávka(vlastný), Colosseum, Palatin, Forum Romanum, Capitol, Piazza Venezia, Trojánovo námestie,

presuny metrom
25. 6. (utorok)
8.00-9.00 Raňajky, Celodenný pobyt pri mori, Obed

17.00 – 19.00 Nákupy v supermarketoch
26. 6. (streda)
6.00 – 7.00 Raňajky
10.00 – 12.00 Audiencia u sv. otca,

Náhradný program - Anjelský most, Anjelský hrad, Poobede - Bazilika sv. Klementa s pozostatkami sv. Cyrila, Lateránska bazilika, Sväté schody, Španielske schody, Fontána Di Trevi, Pantheon, Plaza Navona
Nákup lacných suvenírov, Presuny metrom
Večera
Večer – odchod z Ríma
27. 6. (štvrtok)
15.00 – príchod do Martina

CENA: 215,- € - bez vstupeniek, 234,- € - so vstupenkami, osoba vo veku 18 – 65 rokov, 222,- € - so vstupenkami, osoba vo veku do 18 rokov alebo nad 65 rokov
Vstupenky kupované na mieste sú drahšie ako zakúpené spoločne organizátorom.

V cene je zahrnuté: - 2 x hotelové ubytovanie (2 alebo 3 -posteľové izby) - 1 x plná penzia (utorok), 1 x polopenzia (streda),
Platby:
Pri podaní prihlášky je potrebné uhradiť minimálnu zálohu vo výške 150,- € (môžete uhradiť aj plnú sumu). Doplatok je potrebné uhradiť najneskôr do 15. 5. 2013.
Účastnícky poplatok môžete uhradiť: Hotovostne (po telefonickom dohovore) Bezhotovostne – VUB,

3019470057/0200, KS 0308, VS 07062013
Správa pre prijímateľa – Paris „priezvisko“, Rím“priezvislo“

PRIPRAVUJEME: VŮNA AZÚROVÉHO POBŘEŽIA

Monte Carlo – Nice – Cannes Canyon Verdon – Grasse
TERMÍN: 13. – 18. 8. 2013
Monte Carlo – aspoň nachvíľu sa stať milionárom, Nice – typické prímorské mestečko s krásnou plážou, historickou časťou a obchodíkmi, Cannes – festivalové mesto s turistickým ruchom, Canyon Verdon – najväčší kaňon v Európe, kde steny dosahujú výšku až 700 m, Grasse – centrum francúzskej parfumérie

KONTAKT: Ing. Lubomír Kraľovanský, 0905 313 278, Email: paa2005@gmail.com, www.proartagency.szm.com

Pre maticiárov a väčšie skupiny zľava

Súťažná otázka č. 1:

V ktorom talianskom meste pôsobil v rokoch 1945-1947 slovenský kňaz, básnik katolíckej moderny Rudolf Dilong po tom, ako emigroval zo Slovenska?

Súťažná otázka č. 2:

Napište aspoň tri názvy kníh, ktorých autorom je Rudolf Dilong.

Marián TKÁČ
predseda Matice slovenskej

Raz vidieť!

Raz vidieť je viac, ako stokrát počuť. Zavše si na toto príslovie spomeniem, keď musím odražať útoky na matičné dianie i na Maticu. Útoky vonkajšie, ale, žiaľ, aj vnútorné. Alebo keď mám česť zúčastniť sa na matičných akciách za širokej účasti verejnosti. Matičiarov i nematičiarov, ale aj predstaviteľov nášho spoločenského života. Práve, kritikov tam zväčša nevidieť.

Posledný víkend som sa tešil vo Zvolenskej Slatine. Oslavovalo sa 150. výročie Matice slovenskej ako súčasť jubilejného roka a zároveň aj 10. výročie obnovenia činnosti miestneho matičného odboru. Ten v Slatine pôvodne vznikol už pred 80 rokmi, no stalo sa, mocní nechceli, a tak nový rozvoj matičného života v tejto veľkej obci pod majestátnou Poľanou je novšieho dát. Účastníkov osláv vítal Sebchlebský hudci, vystúpil matičný spevácky zbor Lipka z Valaskej, nasledoval nový program domácej matičnej folklórnej skupiny Slatina, ktorá oslávila 5. výročie vzniku. Záhradná slávnosť pokračovala večer v kine „programom nielen pre mladých“. Činy slatinských matičiarov sú chvályhodné, a to aj vďaka ich úzkej spolupráci s miestnou i regionálnou samosprávou. Svedčí o tom prítomnosť predsedu Banskobystrického samosprávneho kraja a europoslancu V. Maňku, poslancov Národnej rady SR J. Mikuša a J. Senka, predsedu NKÚ a zároveň miestneho rodáka J. Jasovského.

Bola príležitosť aj na oceňovanie. Okrem iných starostka obce M. Klimentová dostala od predsedu MO MS M. Hanusku veľkú kyticu kvetov.

Ak chcete vidieť inú veľkú matičnú akciu, prídte v sobotu a nedeľu 27. a 28. apríla na staroslávny Devín! Myslíme to vážne s trvalým obnovením devínskych osláv! Už druhé Národné slávnosti na Devíne organizujeme pod záštitou predsedu vlády spolu s bratislavskou VÚC a cirkevnými inštitúciami. Prídte a presvedčíte sa! Že nás ľudia potrebujú. A majú radi.

PREDPLATNÉ NA ROK 2013

Ročné predplatné 26 €

Polročné predplatné 13 €

Slovenské národné noviny si

môžete objednať aj na adrese

snnredakcia@matica.sk

aj na na tel. číslo

043 / 4012 837

Od našich matičných prispievateľov z celého Slovenska Spod spravodajského pera

■ KVÍZ V ŠTÍTNIKU

V ZŠ v Štítniku sa 26. marca 2013 súťažilo. Učiteľky matičiarok pripravili pre svojich žiakov kvíz o najkrajšej detskej téme – o rozprávkach. Pripomenuli si tak 185. výročie nášho najvýznamnejšieho rozprávkara a krajana P. Dobšinského i marec – Mesiac knihy. Žiaci 3., 4. a 5. ročníka tvorili zmiešané družstvá a zábavnou formou televízneho kvízu si vyberali otázky a zbierali body. V poslednej tvorivej úlohe museli riadne zaloviť vo svojich pamätiach, aby ju správne vyriešili. Podarilo sa. Radosť mali nielen žiaci, ale aj učiteľky. Zuzana Oravcová, ktorá celú súťaž pripravila a viedla, mohla byť spokojná. Môžeme len pripomenúť, že rozprávky treba nielen pozeráť v televízii, ale najmä čítať ich.

Jana VRÁNOVÁ

■ VLACHOVSKÍ MATIČIARI

Kto za pravdu horí – touto hymnickou piesňou sa 13. apríla 2013 začalo VZ MO MS vo Vlachove. Aj keď pozvaní hostia jednotlivo ospravedľovali svoju neprítomnosť pre rôzne príčiny a členská základňa sa zúčastnila na zasadnutí poskromne, prebiehalo, ako to ukladá zákon o Matici a stanov MS. Na rokovaní VZ odznali správy o činnosti MO MS za posledné obdobie, správa o hospodárení, správa dozorného výboru MO MS a zvolili sa noví členovia výboru a delegáti do ústredných orgánov Matice. V správe o činnosti sa konštatovalo, že MO MS v hodnotenom období vykonala mnoho zjednocovacích aktivít v obci. Nebolo to len preto, že to ukladá zákon o Matici, ale aj preto, že v dnešnom svete, keď sa stráca morálka a hospodárska kríza zasiahla všetky národy, je namieste aj spolupatričnosť obyvateľov obce Vlachovo pri riešení spoločných problémov. Tu možno

použiť slová Jozefa Cígera Hronského: „Najkrajšie slová – sú skutky!“ O takýchto skutkoch hovorila aj správa o činnosti, ktorú predniesol doterajší predseda MO Ján Klobušník. Priznal tiež, že nie všetko je „naj“. Problém bol aj v dochádzke členov výboru na zasadnutia, slabší záujem mladých ľudí o dianie v Matici, akási nostalgia členov základne, oneskorené platenie členských príspevkov a pod. V závere správy však vyslovil presvedčenie, že tieto nedostatky sa dajú vyriešiť, no bude sa s tým musieť vyrovnávať novozvolený výbor MO. VZ vo Vlachove zvolilo nový výbor MO MS v zložení: Jozef Jakubovský – predseda, Ján Hlaváč, Ivan Rybár, Ing. Michal Mlynár, ďalšieho člena zvolil výbor. Za revízora bol zvolený Ján Klobušník.

(jk)

■ PAMÄTNÁ IZBA Š. MOYSESA

Slávnostné otvorenie Pamätnej izby Štefana Moysesu, bansko-bystrického biskupa a prvého predsedu Matice slovenskej, sa konalo 4. apríla 2013 v Žiari nad Hronom. Keď matičiar 29. 4. 1991 zriadili Pamätnú izbu v priestoroch kaštieľa, kde Moyses žil a pracoval, netušili, že raz bude z neho vyhostený, no stalo sa tak po zmene majiteľa kaštieľa. Štefan Moyses vo Sv. Kríži našiel aj miesto posledného odpočinku, je pochovaný v krypte Kostola Povýšenia sv. Kríža. Desať rokov trvalo, kým sa našli priestory, kde sa môžeme oboznámiť s osobnosťou Štefana Moysesu, vidieť predmety, ktoré používal, ale aj iné zaujímavosti jeho doby. Slávnosti otvorenia predchádzala spomienka na 150. výročie príchodu vierozvestcov sv. Cyrila a Metoda a na 150. výročie vzniku Matice slovenskej. Na slávnosti v divadelnej sále MsKC boli okrem zastupujúceho

primátora mesta Petra Antala prítomní aj predseda MS Marián Tkáč, podpredseda KR MS Milan Rybársky, spisovateľ Drahoslav Machala, vdp. Gabriel Brendza, cirkevný historik. Peter Antal vo svojom príhovore hovoril o národnej hrdosti Slovákov na svoje dejiny i o pamiatkach na Štefana Moysesu v meste. Vdp. pán Gabriel Brendza sa vo vystúpení zameral na pôsobenie sv. Cyrila a Metoda a na ich odkaz pre dnešné generácie. Predseda MS Marián Tkáč sa venoval 150. výročiu vzniku Matice slovenskej, ocenil, že sa v Žiari zachovala moysesovská tradícia. Prekvapil aj členov MO Matice slovenskej, keď im ako spomienku na znovutvorenie Pamätnej izby ŠM venoval obraz Štefana Moysesu, ktorý sám namaľoval. Obraz je už vystavený v Pamätnej izbe. Potom sa účastníci osláv presunuli do priestorov Pamätnej izby ŠM. Tu sa im prihovarila predsedníčka MO MS Božena Mikulčíková. Poďakovala sa všetkým, ktorí sa podieľali na prácach na pamätnej izbe – či už vedeniu mesta, pracovníkom MsKC, ale najmä členom Záujmového združenia Castrum Susol za ich neoceniteľnú pomoc pri vytvorení celého projektu. Tiež aj Matici slovenskej za finančný príspevok na projekt. Celú slávnosť sprievodným slovom sprevádzala Silvia Hložková, s kultúrnym programom vystúpili žiaci ZŠ s MŠ Štefana Moysesu a žiaci ZUŠ Zity Parákovvej-Strnadovej, čo bolo pekným oživením celého popoludnia stráveného v priestoroch MsKC. Pamätná izba je teda otvorená, ale bez toho, aby verejnosť poznala tieto miesta, mohla ich navštíviť, by to boli len „mŕtve“ predmety, história by však mala byť živá. Pričinné sa o to všetci, ktorým nie sú veci národnej hrdosti ľahostajné..

Božena MIKULČÍKOVÁ

PRIPOMÍNAME SI

27. apríla

– uhorský snem na podnet poslanca z dedín prijal v roku 1883 zákon proti úžere, sedliaci boli nútení po požíčiatke si na nákup osiva, čo krčmári a statkári zneužívali; už päť rokov predtým sa stanovil najviac osempercentný úrok, len sa nedodržiaval, teraz za jeho porušenie zaviedli vysoké pokuty a rok väzenia

– 75 rokov sa dožíva filmový režisér Dušan Hanák

28. apríla

– niekoľkotisícové zhromaždenie Slovákov z okolia v Brezovej pod Bradlom prišlo v roku 1848 Žiadosti slovenského národa v stolici Nitrianskej, v ktorých požadovali zastúpenie Slovákov v stoličných orgánoch, slovenských sudcov a školy, zrovnoprávenie národov v Uhorsku a právo používať národnú zástavu

29. apríla

– v roku 1948 Štátny súd v Bratislave vyniesol rozsudky nad sedemástimi obžalovanými funkcionármi Demokratickej strany z „protištátného sprisahania“ dovedna na 99 rokov; predseda strany Ján Ursiny dostal sedem rokov, jeho tlačový tajomník Oto Obuch tridsať

30. apríla

– v roku 1848 v Prahe založili spolk Slovánska lipa; na zakladajúcej schôdzi rečnil aj Ľudovít Štúr, 160. výročie

– pred 125 rokmi položili v Martine základný kameň Národného domu, stavbu projektoval arch. Blažej Bulla, mala štyridsaťdva miestností, divadelnú a koncertnú sálu, budovu dali do prevádzky o dva roky, dnes tu sídli Komorné divadlo

– sedemdesiate piate narodeniny oslavuje filmový režisér Juraj Jakubisko

1. mája

– v roku 1848 sa vo všetkých slovenských mestách konali „sviatky slobody a zbratania“, oslavujúce práve prijaté zákony zrovnoprávňujúce občanov, po slávnostných prejavoch, ktoré už boli aj v slovenčine, nasledovali hostiny a veselice

– v roku 1918, keď ešte zúrila svetová vojna, zišlo sa v Liptovskom Mikuláši na námestí tritisíc ľudí, Vavro Šrobár im prečítal rezolúciu, ktorá žiadala uzavretie mieru, všeobecné volebné právo, osemhodinový pracovný čas a uznanie práv národov monarchie na sebaurčenie

2. mája

– v roku 1953 dali do prevádzky Oravskú priehradu (60. výročie), dovtedy najväčšie vodné dielo na Slovensku, ktoré sa stávalo od roku 1941

– pred 150 rokmi sa narodil Martin Braxatoris-Sládkovič (1863 – 1934), najmladšie (piate) dieťa Andreja Sládkoviča, ktoré zdedilo po otcovi faru i talent; patril k najlepším prekladateľom ruskej, nemeckej a maďarskej poézie

3. mája

– pred 170 rokmi, v roku 1843, vypukol v susedstve maďunickej fary požiar, ktorý zachvátil aj faru, v ktorej ležal reumou postihnutý básnik Ján Hollý, požiar mu spôsobil popáleniny a vážne poškodil zrak, preto sa vyžiadalo do penzie a u priateľa v Dobrej Vode čakať na vykúpteľku smrť

(jč)

NÁRODNÁ SLÁVNOSŤ NA DEVÍNE 2013

27. apríla 2013 – 28. apríla 2013, Bratislava, mestská časť Devín

Národná slávnosť na Devíne sa uskutoční pod záštitou predsedu vlády SR Roberta Fica pri príležitosti 150. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda k našim predkom a 150. výročia založenia Matice slovenskej

www.matica.sk

PROGRAM

SOBOTA 27. 4. 2013, BRATISLAVA-DEVÍN

10.30 hod. Kostol sv. Kríža Bratislava-Devín

- Sv. Cyrilovi a Metodovi, spieva Gréckokatolícky katedrálly zbor Kyrillomethodon, recituje M. Kotorová

11.00 hod. Kostol sv. Kríža Bratislava-Devín

- Gréckokatolícka archiepijská sv. liturgia, slávnostný celebrant Mons. Ján Babjak SJ, prešovský arcibiskup a metropolita, slávnostný kazateľ Mons. Peter Rusnák, bratislavský eparchiálny biskup
- Proglas, recituje E. Kristinová
- Kladenie vencov k sôsošu sv. Cyrila a Metoda a k pamätnej tabuli Antona Bernoláka

13.30 hod. Námestie pred kostolom

- Prehliadka folklórnych súborov a skupín, účinkuje MSS z Hľpky, ŽSS zo Šumíaca, Trombitáši Javorník, FS Deva, Terchovská muzika J. Ďuračku, Fujaristi DMSBA a B. Bystrice, J. Jankov
- Ukážky výroby ľudových umeleckých remesiel spojených s predajom

- Občerstvenie
- Kladenie vencov k pamätníku Železnej opony a k pamätnej tabuli L. Štúra

15.30 hod. Pochod na Devínsky hrad

16.00 hod. Hrad Devín

- Prihovory
- Poeta sv. Cyrilovi a Metodovi, účinkujú E. Kristinová, I. Rapačková, A. Servická, A. Ďuračková, I. Ozvát, G. Beláček
- „Dúšok živé vody“ – dramatické pásmo o solúnskych bratoch v Rastislavovej a Svätoplukovej ríši, MO MS Liptovský Mikuláš

NEDEĽA 28. 4. 2013, BRATISLAVA-DEVÍN

11. hod. Kostol sv. Kríža Bratislava-Devín

- Ekumenická bohoslužba na oslavu vierozvestcov
- Zvolenský spevácky zbor

Rok Matice slovenskej 2012 – 2013

Realizované s finančnou podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

Mediálni partneri: Tlačové Online, TV, Rádio, ECHO, MY, Matica slovenská, Dom MS Bratislava, Bratislavský samosprávny kraj

Organizátori: Magistrát hlavného mesta SR Bratislava, Miestny úrad MČ Bratislava-Devín, Mestské múzeum Bratislava, Dedičstvo otcov, o. z., Gréckokatolícke arcibiskupstvo v Prešove, Bratislavský gréckokatolícky eparchia

Týždenník Matice slovenskej. Vydávajú MS a VMS, s.r.o., IČO 00 179 027, IČO 36 418 404. Martin. Šéfredaktor Maroš SMOLEC. Zástupcovia šéfredaktora Michal BADÍN a Emil SEMANCO. Sídlo: Mudroňova 1, 036 52 Martin. Tel: 043/ 40 12 837 - 8, 41 34 535, 40 12 811, e-mail: snn@matica.sk, snnredakcia@matica.sk. Filiálna redakcia: Grösslingová 23, 812 51 Bratislava. Tel: 02/ 52 96 57 52. Administrácia: Matica slovenská, Mudroňova 1, 036 52 Martin. Tel: 043/ 40 12 837 - 8, 41 34 535. Tlač Ultra print, Bratislava. Rozširuje PNS, Mediaprint Kapa a redakcia. Redakčná rada: Marián TKÁČ, Ján ČOMAJ, Ján JANKOVIČ, Drahoslav MACHALA, Pavol MAČALA, Andrej STRÝČEK. Podávanie novinových zásielok povolené OZ SsRp Banská Bystrica, č.j.1081-93-PTP z 30. 3. 1993. Objednávky na predplatné prijíma redakcia SNN, Slovenská pošta a každý doručovateľ. Objednávky zo zahraničia: redakcia SNN a Slovenská pošta, a. s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranična.tlac@slpost.sk. Ročné predplatné 26 €, v ČR 530 Kč + 460 Kč poštovné, Európa 100€, ostatný svet 180USD. Neobjednané rukopisy a fotografie nevraciam. MČ 49 644, ISSN 0862-8823. EV 4009/10.